Сурайё Самиева

Фарида Аҳадова

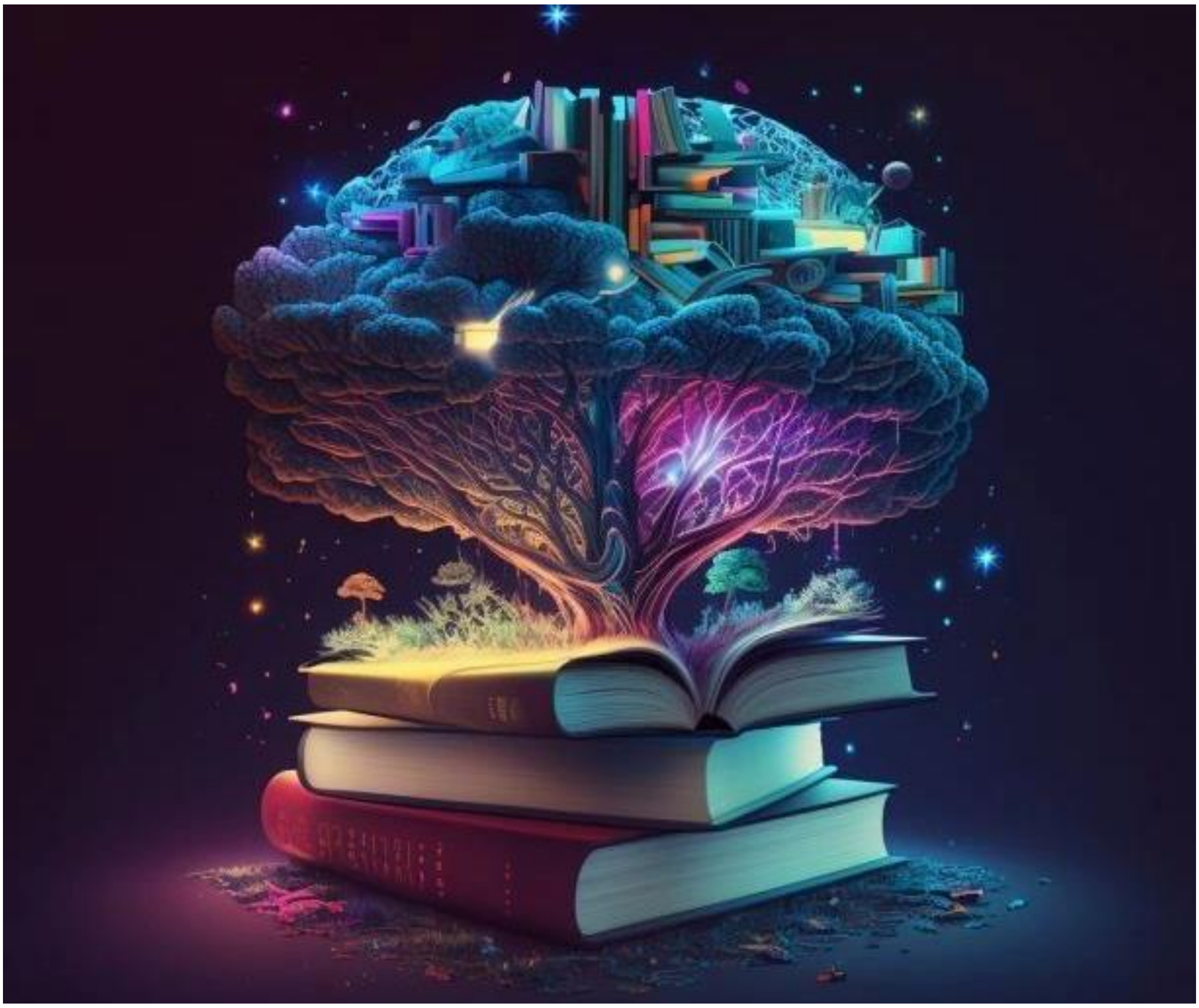

ИСТИФОДАИ УСУЛҲОИ ИНТЕРФАЪОЛ ДАР ДАРСҲОИ ЗАБОНИ МОДАРӢ

(Дастури услубӣ ёрӣ барои муаллимони мактабҳои олӣ ва таҳсилоти умумии миёна)

Тирмиз-2025

Бо қарори шӯрои илмӣ-услубии Донишгоҳи давлатии Тирмиз ба нашр тавсия шудааст.(22-апрели соли 2025, баённомаи №9)

Сурайё Самиева, Фарида Аҳадова.

Истифодаи усулҳои интерфаъол дар дарсҳои забони модарӣ. Дастури услубӣ ёрӣ барои муаллимони мактабҳои олӣ ва таҳсилоти умумии миёна нигаронида шудааст. Тирмиз, 2025.-76 саҳ.

Муҳаррири масъул:

Махфират Қурбоналиева

Тақриздиҳандагон:

Рамазон Абдуллоев

доктори илмҳои филологӣ,

дотсенти донишгоҳи давлатии Тирмиз

Асрориддин Самиев

доктори илмҳои педагогӣ,

дотсенти донишгоҳи давлатии Тирмиз

Дастури услубӣ ёрӣ ба муаллимони забони модарӣ аст, ки боиси баланд шудани сифати таълими донишҷӯён ва хонандагон мегардад, нигаронида шудааст. Барои раванди дарсро оқилона ташкил кардан, шавқи донишҷӯён ва хонандагонро ба таълими забони модарӣ баланд бардоштан, фаъолияти онҳоро дар раванди таълим пайваста ташвиқ карда аз усулҳои интерфаъол истифода бурдан хеле фоиданок аст.

Муқаддима

Истифодаи усулҳои инноватсионии таълим боиси самаранокии баланди раванди таълим мегардад. Ҳангоми интихоби усулҳои таълим, аз рӯи вазифаи дидактикии ҳар як дарс интихоб кардан бамаврид ва фоиданок аст.

Дар баробари нигоҳ доштани шакли анъанавии таълим, ғанӣ гардонидани он бо усулҳое, ки фаъолияти донишҷӯёни гуногунро меафзояд, боиси баланд шудани сатҳи дониши донишҷӯён мегардад. Барои ин раванди дарсро оқилона ташкил кардан, шавқи донишҷӯёнро баланд бардоштан, фаъолияти онҳоро дар раванди таълим пайваста ташвиқ кардан, маводи таълимиро ба қисмҳои хурд тақсим кардан, мундариҷаи онро кушодан, аз усулҳо, аз қабили ҳамлаи ақлӣ, кор дар гурӯҳҳои хурд, мубоҳиса, вазъиятҳои мушкилот, матнҳои маълумотӣ, лоиҳа, бозиҳои нақшбозӣ, ҳавасманд кардани донишҷӯён ба иҷрои мустақилонаи машқҳои амалӣ зарур аст. Ин усулҳоро усулҳои интерфаъол ёки интерфаъол низ меноманд.

«Усулҳои интерфаъол» маънои усулҳоеро дорад, ки донишӯёнро фаъол мегардонанд ва онҳоро ба фикрронии мустақилона ташвиқ мекунанд ва дар маркази раванди таълим донишҷӯ қарор доранд. Ҳангоми истифода бурдани ин усулҳо муаллим дар навбати аввал иштироки фаъолонаи донишҷӯёнро ташвиқ мекунад. Донишҷӯ дар тамоми раванд бояд фаъол иштирок кунад. Манфиатҳои равиши ба донишомӯз нигаронидашуда иборатанд аз:

-таҳсил бо таъсири олии таълимӣ;

- ҳавасмандии баланди донишомӯз;

- баррасии донишҳои қаблан гирифташуда;

- мутобиқ намудани шиддатнокии таҳсил ба эҳтиёҷоти донишҷӯ;

- дастгирии ташаббус ва масъулияти таълимгиранда;

- бо амал омӯхтан;

— муҳайё кардани шароит барои дурусти фикру мулоҳиза.

Истифодаи усули интерфаъол дар ҷараёни таълим. Ҳаёти инсон тавассути ҷустуҷӯи пайваста ва талош барои камолот пеш меравад. Роҳи ҳозираи тараққиёти мамлакати мо ба ҳамин натиҷаҳо асос ёфтааст. Ин ҳам тасдиқи ақидаи мост, ки шомил шудан ба қатори кишварҳои пешрафтаи ҷаҳон дар ислоҳоти ҳар як бахш зоҳир мегардад. Аллакай вориди босуръати таҷрибаи хориҷӣ ба соҳаи маориф боиси рушди технологияҳои муосири педагогӣ мегардад.

Яке аз принсипҳои амалии таҳсилоти муттасил афзалияти таълим, аҳамияти дараҷаи якуми рушди он, таъсири дониш, маърифат ва зеҳни баланди он мебошад.

Усулҳои нави интерфаъол ба баланд бардоштани самаранокии таълим мусоидат мекунанд. Дар охири асри 20 ва ибтидои асри 21 истилоҳи «усулҳои интерфаъоли таълим» дар адабиёти педагогӣ васеъ истифода мешавад. Интер аз калимаи англисии "inter" гирифта шудааст, ки аслан маънои мутақобила ва самтро дорад. Ҳамин тавр, интерфаъол як усули фаъоли омӯзиш аст.

Муносибати интерфаъол меъёри ноил шудан ба самаранокии фаъолияти иштирокчиёни таълим мебошад. Дар технологияи педагогӣ ва усулҳои интерфаъол расидан ба мақсади асосии пешакӣ муайяншуда зина ба зина сурат гирифта, дар ҳар марҳила модулҳои мушаххаси вазифаҳои иҷрошаванда ва воситаю усулҳои зарурӣ ташаккул меёбанд.

Он раванди тарҳрезии раванди таълим ва низоми таълими касбӣ, муносибати мунтазам ба гузаронидани таълим, тамоми ҷанбаҳои

асосии низоми таълим, муайян кардани ҳадафҳои он ва рушди раванди таълим, ноил шудан ба самаранокии системаи нави таълим, санҷидан ва оммавӣ гардонидани онро дар бар мегирад.

Ҳангоми дарс бо истифода аз технологияи педагогӣ ва усулҳои интерфаъол имкони назорати доимӣ ва пурраи раванди таълим ба вуҷуд меояд. Усулҳои интерфаъол расидан ба стандартҳои давлатии таҳсилотро таъмин намуда, вақт, кӯшиш ва захираҳои заруриро дар сатҳи стандартӣ нигоҳ медоранд.

Натиҷаҳои пешбинишударо метавон тавассути истифодаи технологияҳои таълимӣ дар татбиқи ҳадафҳои дар боло зикршуда ба даст овард.

Таълими муосир ҳамеша яке аз вазифаҳои муҳимтарини рушди баланди ҷомеа буд. Тезонидани технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ мисли дигар соҳаҳо дар соҳаи маориф ҳамқадами замон ва пажӯҳишро тақозо менамояд. Ин кафолати бомуваффақияти ҷорӣ намудани технологияи педагогӣ ва усулҳои интерфаъол дар раванди таълими муассисаҳои таҳсилоти давомдорро медиҳад.

Аҳамият ва мавқеи грамматика дар омӯзиши забони тоҷикӣ. Дар илм таъкид мешавад, ки забони тоҷикӣ «сутунмӯҳраи илмҳои ҷамъиятӣ» ба шумор меравад. Беҳуда нест, ки дар нақшаи таълими мактабҳои таҳсилоти умумӣ ҳам дар байни фанҳои дар ҳар синф таълим додашаванда фанни забони модарӣ дар сархати аввал номбар мешавад. Ин нукта ишора ба он аст, ки забони модарӣ дар байни дигар фанҳо яке аз асоситарин фанни таълимӣ барои мактабиён эътироф карда мешавад. Бале, ин ҳамон забонест, ки мо аз овони кӯдакӣ ҳарфу ҳиҷо ва калимаву ибораҳои аввалини онро аз забони модар шунидаем. Объекти асосии омӯзонидани фанни забони модарӣ худи ҳамон

забонест, ки аз давраи тифлӣ ба омӯхтани он шурӯъ намуда, минбаъд чи дар гуфтору муомилоти ҳамешагиамон бо одамон ва чи дар навъҳои гуногуни навиштаҷоти хеш маҳз бо истифода аз калимаву ибораҳои озоду устувори дар ҳамин забон мавҷуда фикру андешаҳои оммавию публитсистӣ, илмӣ ва илмию методии хешро рӯи коғаз оварда, дар шакли мактуб, хабару мақола, дастуру монография ва ғайра пешкаши афроди алоҳида ё худ умум мегардонем.

Барои ҳамин ҳам, ба забоне, ки он барои як халқу миллат воситаи алоқа ва додугирифти байниҳамдигарӣ асту фарҳангу маданияти эшон маҳз ба тавассути ҳамин забон муаррифӣ карда мешавад, барояш забони модарӣ унвон додаанд. Ҳа, ин ҳамон забонест, ки минбаъд, то ба остонаи мактаб қадам ниҳодан, ба тавассути тақлид ба шеваи гуфтори калонсолон, воситаҳои ахбори овозӣ (радио, телевизион, магнитофон) қисман меъёрҳои онро аз бар менамоем. Вале барои одами маданиятнок, комилан саводноку донандаи хуби забони адабӣ гардидан зарур аст, ки донишҳои грамматикии марбут ба сохтори забон аз бар карда шаванд. Ин пеш аз ҳама, омӯхтани грамматика-дар тӯли чанд соли хониш метавонад ба ҳар фарди дӯстдори забони модариву халқу миллати хеш даст диҳад.

Ҳамзамон, бояд таъкид намуд, ки аз ҷиҳати назариявию амалӣ дақиқ донистани ҳодисаҳои забон, донистани асли баромад ва сарфаҳм рафтан ба маънои луғавии истилоҳот, инчунин, фонетикию лексикӣ ва дар баробари ин, марбут ба ҳар як таърифу қоида, ин ё он истилоҳ далел оварда тавонистани донишҷӯён боиси васеъшавии фаҳмиши умумӣ, инкишоф ёфтани тафаккури мантиқӣ, хотира ва диққатнокии онҳо ҳам хоҳад гашт. Ва агар чунин нукта дар донишҷӯён ташаккул дода шавад, яъне агар онҳо дар ҷараёни таълими курси системаноки

грамматика ҷиҳати назариявию амалӣ қонуну қоидаҳои грамматикиро ба дараҷаи талаботи барномавии мактабӣ ҳифз намуда бошанд, далел ба он аст, ки онҳо меъёрҳои забони адабиро аз бар намудаанд, забондону забонфаҳм шудаанд, чи дар гуфтору чи дар навиштаҷоти хеш акнун ба хатоҳои грамматикӣ (орфографӣ, пунктуатсионӣ, услубӣ) роҳ намедодагӣ шудаанд.

Маҳз ҳамин нукта мақсаду вазифа ва ҳадафи асосии таълими грамматикаи забони тоҷикӣ дар мактабҳои таҳсилоти умумии ҷумҳуриамон маҳсуб меёбад. Дар фавқ доир ба моҳияти фанни забони модарӣ ва қисмати грамматикаи он, ҳамчун предмети таълим, маълумотҳо баррасӣ шуд. Чунон ки гуфтем, тарбия намудани одамони маданиву комилан саводнок ва донандагони хуби забони адабӣ ҳадафи ниҳоии таълими забони модарӣ дар мактабҳои олӣ ва таҳсилоти умумии миёнаи Ўзбекистони соҳибистиқлол мебошад, ки таълим ба забони модарӣ-тоҷикӣ бурда мешавад.

Дар ин бобат бузургон гуфтаанд: «Яке аз тавонотарин воситаи ташаккул ва инкишофи инсон дониши хуби ӯ аз забони модарист… Омӯхтани забони модарӣ кори бузургест. Аз ҳама волотарин комёбиҳои шуури инсон, амиқтарин донишҳо ва эҳсосоти олӣ дар вуҷуди одамон мемонад, агар онҳо бо калимаҳо аниқу равшан ифода карда нашаванд». Пас, зимни андешаҳои боло мебояд таъкид намуд, ки забони модарӣ дар мактаб на фақат предмети таълим, балки воситаи аз ҳама асосии азхудкунии фанҳои дигари таълимӣ ҳам дониста мешавад. Яъне тамоми дастовардҳои донишҷӯён доир ба донишҳои меъёрии аз дигар фанҳо гирифтаашон маҳз ба таълими хубу самараноки забони модарӣ, ба хусус, ба таълими грамматикаи он алоқаи мустаҳкам дорад. Шоир Тошхоҷаи Асирӣ мефармояд:

Ҳар к-ӯ ба забони худ сухандон гардад,

Донистани сад забонаш осон гардад.

Дарс - шакли асосии кори таълим. Ҳар як фан мақсади муайяни таълимӣ дорад. Забони тоҷикӣ ва адабиёт ҳам, пеш аз ҳама, бо мақсади саводнок намудани донишомӯзон ва инкишоф додани нутқи хаттию шифоҳии онҳо таълим дода мешавад. Таълими забони модарӣ дар мактаб дар шаклҳои гуногун гузаронида мешавад. Шаклҳои аз ҳама муҳими он: дарс, корҳои беруназсинфӣ, консултатсияҳо, факултативҳо ва мафҳилҳо мебошанд.

Дар байни ин шаклҳои таълим мавқеи асосиро дарс мебозад. Аз ин рӯ, шакли асосии ташкил кардани кори таълим дар мактаби ибтидоӣ ва миёна дарс аст. Принсипҳо ва воситаҳои таълими забони модарӣ, ки онро методикаи таълим муайян кардааст, дар дарс истифода бурда мешаванд. Донишомӯзон дар дарс асосҳои донишро аз худ мекунанд ва барои дар нутқи хаттӣ ва даҳониашон аз боигарии забони модарӣ истифода бурдан кӯшиш менамоянд. Бояд донист, ки аз тарафи донишҷӯён ҳартарафа омӯхтани забони модарӣ ба дарс ва моҳияти он узван вобаста мебошад, зеро ҳар як дарс мазмун ва мундариҷаи худро дорад. Дар навбати худ дарсҳо аз якдигар ҷудо набуда, давоми якдигар хисобида мешаванд ва чун занҷир ба ҳам пайвастаанд. Қимати ҳар як дарс аз рӯи ҳиссае, ки дар системаи таълими умумӣ мегузорад, муайян карда мешавад.

Одатан дарсро акти эҷодӣ мегӯянд. Вай аз муаллим ва донишҷӯён қувваи солимфикрӣ ва ҳиссиёти зиёдеро талаб карда, ҳамчун оина тамоми муваффақияту норасоиҳои ҷараёни таълимро нишон медиҳад.

Дарс асари бутунеро мемонад, ки нигориши он ба маҳорати эҷодии муаллим вобастагии узвӣ дорад.

Дуруст аз худ намудани мавзуъҳои таълимӣ ба беҳтаршавии сифати дарс ёрӣ мерасонад. Аз ин рӯ, ҳар як муаллим вазифадор аст, ки ба сифати дарс ва тамоили тарбиявии он эътибори махсус диҳад. Барои он ки дарсҳои забони тоҷикӣ натиҷаҳои дилхоҳ диҳанд, мазмун ва сифати онҳоро баланд бардоштан лозим аст. Барои ин муаллимон бояд роҳ ва тарзҳои гузаронидани дарси забони модариро бо усулҳои интерфаъол дуруст донанд.

Дарсҳои забони тоҷикӣ аз рӯи мазмун, мақсад, сохт ва тарзи гузаронидан аз якдигар фарқ мекунанд ва дар айни ҳол бо ҳам алоқаи зичу нишонаҳои умумӣ доранд, ҳамаи дарсҳо бо мақсади ба донишҷӯён додани дониш ва ҳосил кардани малака гузаронида мешаванд. Муаллим бояд типҳои дарсро ҷудо карда тавонад.

Дарс ҳамон вақт пурмазмун ва самарабахш мешавад, ки агар он ба як системаи муайян дароварда шуда, муаллим асоси ин система - лаҳзаи азхудкунии материали навро хуб донад. Ҷараёни аз худ кардани материали нав ба чунин қисмҳо ҷудо мешавад: лаҳзаи ба донишҷӯён фаҳмонидани материали нав, мустаҳкам кардан ва такрор намудани он.

Дар дарсҳои грамматика, имло, пунктуатсия ва фонетика ҷараёни азхудкунии материали навро ба панҷ лаҳза ҷудо кардан мумкин аст: лаҳзаҳои материали навро фаҳмонидан, мустаҳкам намудани дониш, малака ва маҳорат ба воситаи машқҳои ҷудогона, муайян кардани дараҷаи дониши донишҷӯён ва такрори материали омӯхташуда. Ин лаҳзаҳо қариб дар ҳар дарс мушоҳида мешаванд.

Солҳои охир вобаста ба такмили таълим ва талаботи барномаҳои нави таълимӣ дар сохти дарсҳои забони тоҷикӣ баъзе тағйиротҳо ба вуҷуд омад. Маълум шуд, ки дарсҳо қолаби ягона надоранд. Дар ҳар кадом типи дарс ба таври озод аз лаҳзаву унсурҳои гуногуни он истифода бурдан мумкин аст. Ин пеш аз ҳама, ба таҷриба ва маҳорати муаллим вобаста аст. Лаҳзаҳои дарс вобаста ба мазмуни мавзӯъ, вазифа ва мақсади дар назди он гузошташуда ва дараҷаи тайёрии донишҷӯёни синф муайян ва ҷудо карда мешаванд, ҳоло баъзе муаллимон лаҳзаҳои дарсро чунон тағйир додаанд, ки ба нишондодҳои илми педагогика мувофиқат намекунад.

Аз рӯи гузориши мақсад се намуди дарсҳои забони тоҷикиро ҷудо кардан мумкин аст:

1. Дарсе, ки доир ба ин ё он қисми забони тоҷикӣ бо мақсади ба донишомӯзон додани материали нав гузаронида мешавад.
2. Дарсе, ки бо мақсади мустаҳкамкунии донишҳои гирифтаи донишҷӯён гузаронида мешавад.
3. Дарсе, ки бо мақсади санҷиши дониш ва малакаи донишҷӯён дар асоси як ё якчанд мавзӯъ гузаронида мешавад. Ғайр аз ин дарсҳои такрор дар таълими забони модарӣ ҷои муҳимро ишғол мекунанд, ки онҳоро дарси мустаҳкамкунӣ ҳам меноманд. Ин тақсимоти типи дарсҳо як дараҷа шартӣ буда, дар ҳар як дарс элементҳои баёни чизи нав, мустаҳкамкунӣ ва санҷиш дида мешавад. Типи дигари дарсҳо дарсҳои контролӣ, ислоҳи корҳои хаттӣ ва ҷамъбасткунанда мебошанд. Ҳамин тавр, дарс яке аз проблемаи мушкил, вале хеле муҳим дар таълими фанҳо ба ҳисоб меравад. Дар методикаи таълими забони тоҷикӣ ва амалияи таълим дарси тамоман якхела вуҷуд надорад.

Ҳар як дарс дар асоси барномаи давлатӣ гузаронида мешавад, ки он барнома барои мактабҳо ягона буда, иҷрои он ҳатмист. Муаллим ҳукуқ надорад, ки берун аз барномаи давлатӣ ба донишҷӯён чизе гузарад.

Мақсади дарсҳои забони тоҷикӣ танҳо ба донишҷӯён додани дониши муайян аз грамматика набуда, балки дар онҳо ҳосил намудани донишҳои орфографӣ ва услубӣ низ мебошад. Аз ин рӯ, дар дарс аз намудҳои гуногуни корҳо: такрори қоидаҳо, мисолҳо овардан, дуруст навиштани калимаҳо, ҳалли машқҳо барои инкишофи нутқ ва ғайраҳо истифода карда мешаванд.

Чи хеле ки мебинем, дар таълими забони модарӣ мавқеи асосиро дарс мебозад ва нишонаву хусусиятҳои зиёде дорад. Маҳз дарс ба донишҷӯён доир ба забон дониши ҳаматарафа дода метавонад. Ҳамаи инро ба ҳисоб гирифта, дарсро шакли асосии кори таълим дар мактаб меноманд.

Ҳар як фан хусусияти таълимӣ ва тарбиявӣ дорад. Дар мактаб таълим ва тарбия бо ҳам алоқамандона бурда мешавад. Мо дар дарсҳои забони модарӣ ба дошиомӯзон ин ё он мавзӯъҳоро омӯзонида, дар як вақт онҳоро тарбия ҳам менамоем.

Маълум, ки забони модарӣ аз рӯи табиат ва вазифааш монанди фанҳои дигар хусусияти тарбиявӣ дорад. Забон ҳамчун воситаи алоқа ва мубодилаи афкор дар ҳаёти инсон роли муҳим бозида табиатан тарбиятгари инсон мебошад.

Дар дарсҳои забони тоҷикӣ муаллим бояд донишомӯзонро дар рӯҳи сифатҳои баланди ахлоқ, муносибати содиқона ба меҳнат, манфиати умумӣ ва шахсӣ аз меҳнат, ҳамаи қоидаҳои кодекси ахлоқи инсониро тарбия намояд. Тарбияи донишомӯзон дар дарсҳои забони

модарӣ, пеш аз ҳама, дар асоси материали худи забон ба миён меояд, зеро забони модарӣ сарчашмаи муҳими тарбия ва воситаи он мебошад. Дар тарбияи донишҷӯён мавқеи муаллим хеле калон буда, сухани ӯ воситаи асосии тарбия мебошад.

Агар донишҷӯён вазифаи аз тарафи муаллим супоридашударо дар вақташ иҷро кунанд, ба дарс фаъолона иштирок намуда, бо тайёрии пухта оянд, ин маънои онро дорад, ки муаллим аз ӯҳдаи иҷрои вазифаи худ - таълим ва тарбия баромада тавонистааст.

Дарсҳои забони модарӣ бояд чунон ташкил карда шаванд, ки мазмуни баланди таълимӣ ва тарбиявӣ дошта бошанд.

Ҳар як қисми забони тоҷикӣ бояд муҳаббати донишомӯзонро ба каломи модарӣ зиёд намояд. Омӯхтан ва донистани забони модарӣ далели он аст, ки донишомӯзон онро нағз мефаҳманд, халқи худ - эҷодкори забонро дӯст медоранд.

Барои он ки гуфтаҳои болоӣ амалӣ гардад, дар ҷараёни таълим муаллимон бояд бо мисолҳои аниқ боигарӣ ва фасоҳати забони модариро нишон диҳанд.

Аз ин рӯ, қудрату боигарии забони тоҷикӣ дар ҳар як дарс вобаста ба мавзӯъҳои таълимӣ бо мисолҳои конкретӣ нишон дода мешавад.

Тарбияи донишҷӯён дар дарсҳои забони модарӣ бо усулҳои гуногун гузаронида мешавад. Чунончи, ба донишҷӯён фаҳмонидани таълимот классикон оид ба забон, гуфтаҳои шахсони бузург, нависандагон, олимон ва ашхоси таърихӣ доир ба забони тоҷикӣ, сӯҳбати хоссаи муаллим дар бораи боигарии забони тоҷикӣ, забон ва алоқаи он бо таърихи халқ, дар асоси материалҳои конкретӣ нишон додани воситаҳои тасвирии забон (боигарии синонимҳо, антонимҳо,

фразеологизмҳо), ташкил намудани шабҳои саволу ҷавоб, ҳафтаҳои забон, гузаронидани маҳфилҳо ва конференсияҳо оид ба масъалаҳои забон - ҳамаи инҳо бо мақсади тарбияи ғоявӣ - сиёсии донишомӯзон гузаронида мешаванд.

Дар мавриди таълими ҳар як мавзӯъ бояд матнҳо ва усулҳое оварда шаванд, ки аз ҷиҳати мазмун ва ифода баланд буда, ба донишомӯзон таъсир расонида тавонанд. Вақти он расидааст, ки муаллимон донишомӯзонро дар рӯҳи маърифат, одампарастӣ, дӯст доштани Ватан, ҳурмату эҳтироми падару модар тарбия намоянд.

Тарбия дар дарсҳои забони модарӣ як лаҳзаи дарс ё як чораҷӯӣ набуда, балки яке аз қисмҳои асосӣ ва таркибии машғулиятҳо дар ҷараёни таълим мебошад.

Корҳои индивидуалӣ дар дарсҳои забони тоҷикӣ. Муаллим ҳангоми таълими забони модарӣ пеш аз ҳама, бо донишомӯзон сару кор дорад. Барои дуруст ба роҳ мондани таълими забони тоҷикӣ донистани психологияи бачагон аз омилҳои муҳими пешравии кор ба ҳисоб меравад. Муаллим дар машғулиятҳои забони тоҷикӣ назорат бурда, мебинад, ки баъзе аз донишомӯзон мавзӯъҳоро зуд фаромӯш мекунанд, яъне хотираи мустаҳкам надоранд, гурӯҳи дигарашон дар натиҷаи ноустувории диққат дар аз худ кардани материали таълимӣ душворӣ мекашанд, як қисмашон қоидаҳои грамматикиро қориёна аз худ мекунанд, дар баъзе донишҷӯён бошад, узви шунавоӣ хеле хуб инкишоф ёфтааст ва ғайраҳо.

Вазифаи муаллим он аст, ки хусусиятҳои фардии ҳар як донишҷӯёнро омӯхта, ба онҳо сари вақт ёрӣ расонад, то ки материали таълимро бо тезӣ ва осонӣ аз худ кунанд. Яке аз вазифаҳои асосии муаллимони фанни забони модарӣ дар дарс ташкил намудани кори

мустақилонаи донишҷӯён аст. Зарур аст, ки кори мустақилонаро дуруст ба роҳ монем ва шавқу ҳаваси донишҷӯёнро ба дарс зиёд намуда, он норасоиҳоро, ки дар ҷараёни таълим рӯй медиҳанд, тадриҷан бартараф намоем. Кори мустақилонаро чунин ташкил кардан лозим аст, ки баъди иҷрои он донишҷӯён фаҳманд, ки онҳо бисёр чизҳоро аз худ намудаанд ва оҳиста - оҳиста ба муваффақиятҳои калон ноил хоҳанд гардид.

Кори мустақилонаро бо донишҷӯёни ҷудогона дар ҳамаи лаҳзаҳои дарс: санҷиши дониш, баёни материали нав ва мустаҳкамкунӣ, супориши вазифаи хонагӣ ва ғайраҳо гузаронидан мумкин аст. Сонияи, набояд фаромӯш кард, ки ҳар як дарс дар натиҷаи ба ҳисобгирии хусусиятҳои фардии донишҷӯён ташкил карда мешавад.

Дар вақти тайёрӣ ба дарс муаллим бояд пешакӣ муайян намояд, ки ҳангоми пурсиши вазифаи хонагӣ ба кадом донишҷӯён чӣ қадар вақт сарф мекунад, кадоме аз донишҷӯёнро дар ҷояш мепурсад, киро ба назди тахтаи синф даъват менамояд, ба кӣ варақчаҳои грамматикӣ медиҳад.

Методикаи таълими забон аз муаллимон талаб менамояд, ки тарзи пурсиши донишҷӯён ва роҳҳои саволгузориро донанд. Ин кор, албатта ба маҳорати муаллим вобаста аст. Дар вақти пурсиши донишҷӯён муаллим бояд диққати асосиро ба қисми амалии мавод равона созад, ки донишҷӯён бо мисоли овардааш қоидаро дар амал татбиқ карда метавонад ё не, аз донишҷӯёни дигар шарҳи мазмуни қоидаро пурсад, аз сеюми мувофиқи наклҳо ҷавоб додан ва мисол фикр кардан, аз чорумӣ ба тариқи супориши иловагӣ таҳлили таркиби калима, аз панҷумӣ таҳлили ҳиссаҳои нутқ ва синтаксисиро пурсидан матлуб аст.

Пурсиши донишҷӯён на фақат санҷиши дониш, балки муайян намудани дараҷаи фаҳмиш ва хусусияти индивидуалии онҳо низ

мебошад. Ҳар як муаллим бояд хуб донад, ки киро чӣ тарз, бо кадом шакл ва бо кадом мақсад мепурсад.

Кори мустақилона бо донишҷӯён ҳангоми баёни материали нав роли басо муҳим мебозад. Муаллим мавзӯъро баён намуди, ба донишҷӯёне бо савол муроҷиат мекунад, аз дигаре ба он қоида мисол овардан, аз сеюмӣ таҳлили он ҷумларо талаб мекунад. Ин тарзи кор протсесси таълимро фаъол гардонида, ҳамаи донишҷӯёнро ба он ҷалб менамояд.

Аксар вақт муаллимон пешакӣ аниқ менамоянд, ки аз донишҷӯёни ҷудогона кадом мавзӯъ ва чӣ хел пурсида мешавад, то ки натиҷаи дилхоҳ ба даст ояд. Агар донишҷӯён диққати ноустувор дошта бошад, муаллим бояд бо савол ба ӯ муроҷиат намояд, таҳлили ин ё он ҷумларо талаб кунад ва ё водор намояд, ки гуфтаи муаллимро аз нав такрор кунад.

Муаллим аз донишҷӯёне, ки мавзӯъҳоро ба тарзи қориёна аз худ мекунанд, бояд талаб намояд, ки ба қоидаҳо мисолҳо оранд, таърифҳои грамматикиро мувофиқи фаҳмиши худ, ба забони оддию содда баён кунанд ва аз он хулоса бароварда, материали навро бо пешина муқоиса намоянд.

Яке аз лаҳзаҳои муҳими дарс мустаҳкам намудани материали нав мебошад. Дар ин лаҳза донишҷӯён қоидаҳои омӯхташударо дар амал месанҷанд, мисолҳо меоранд. Бояд гуфт, ки дар амалия санҷидани назария бо тарзҳои гуногун ба амал бароварда шуда, он ба хусусияти индивудуалии донишҷӯён вобастагӣ дорад.

Ҳангоми мустаҳкамкунӣ муаллим бояд машқҳоеро интихоб намояд, ки ба донишҷӯёни ҷудогона дар бобати бартараф намудани норасоиҳо ёрӣ расонанд.

Дар асоси хусусияти фардии донишҷӯён интихоб намудани материалҳои таълимӣ аз омилҳои муҳими пешравии кор дар дарсҳои забон ба ҳисоб меравад. Барои он ки корҳои мустақилона натиҷаҳои дилхоҳ диҳанд ва мақсади дар назди дарс гузошташуда иҷро гардад, чунин омилҳоро ҳамеша ба ҳисоб гирифтан зарур аст: Корҳои мустақилона дар ҳар дарс ба таври доимӣ гузаронида шаванд.

1. Он корҳо ҳаҷман хурд ва ба синну соли донишҷӯён мувофиқ бошанд.
2. Супоришҳои варақчаҳои грамматикӣ характерӣ амалӣ дошта бошанд.
3. Ҳар як супориш ба савияи дониш ва маҳорату малакаи донишҷӯён-мувофиқ бошад.
4. Корҳои мустақилона бояд тафтиш карда, баҳо гузошта шаванд.

Дар дарсҳои забони модарӣ бо чунин усулҳои интерфаъол кор бояд кард.

Усули "Кластер"

Усули кластер- як шакли мушаххаси стратегияи педагогӣ, дидактикӣ мебошад, ки ба донишҷӯён барои фароҳам овардани шароит барои тафаккури озод ва баёни осони андешаи худ оид ба масъалаҳои факултативӣ (мавзуъҳо) мусоидат мекунад. Ин усул муайян кардани сохтореро талаб мекунад, ки барои фикр кардан дар бораи робитаҳои байни ақидаҳои гуногун имкон медиҳад. Усули кластер як шакли мушаххаси стратегияи педагогӣ, дидактикӣ мебошад, ки ба донишҷӯён барои фароҳам овардани шароит барои тафаккури озод, Усули «кластер» як шакли тафаккур ҳисобида мешавад, ки ба объекти мушаххас нигаронида нашудааст. Истифодаи он аз принсипи кори майнаи инсон вобаста аст. Ин усул ба он хизмат мекунад, ки фаъолияти тафаккур то он даме, ки мавзӯи мушаххас аз ҷониби талабагон чуқур ва ҳаматарафа аз худ карда шавад, дар як ритм бошад. Усули кластер шакли мушаххаси стратегияи педагогӣ, дидактикӣ мебошад, ки ба донишҷӯён барои фароҳам овардани шароит барои тафаккури озод, озод ва баёни озоди андеша оид ба масъалаҳои факултативӣ (мавзуъҳо) мусоидат мекунад. Ин усул муайян кардани сохтореро талаб мекунад, ки имкон медиҳад, ки дар бораи робитаҳои байни ақидаҳои гуногун фикр кунад. Усули кластер як шакли тафаккури ғайри объективӣ

ҳисобида мешавад. Истифодаи он дар робита бо принсипи фаъолияти майнаи инсон амалӣ карда мешавад. Ин усул ба он хизмат мекунад, ки фаъолияти тафаккур то он даме, ки мавзӯи мушаххас аз ҷониби донишҷӯён чуқур ва ҳамаҷониба азхуд карда шавад, мувофиқат кунад.

Усули (ФСМУ)Фикр, сабаб, мисол, усули умумишуда

Тавсифи усули (ФСМУ): Ин усул ба донишҷӯён таълим медиҳад, ки ҳангоми муҳокимаи мавзӯи дар тренинг омӯхташуда фикру ақидаи худро оид ба масъалаҳои марбут ба он баён кунанд, сабабҳои асосноккунии ин фикрҳоро нишон диҳанд, мисолҳои тасдиққунандаи онҳоро нишон диҳанд ва дар ниҳоят хулосаҳои умумӣ ва усули тарбия мебошад.

Ин усул ба талабагон барои озодона фикр кардан, хифзи андешаи худ ва ба дигарон расонидан, бахсу мунозираи ошкоро, ташаккули маданияти мубохиса, инчунин тахлил ва азхуд намудани донишхои дар раванди таълим гирифтаи донишҷӯён кумак мерасонад. муайян ва бахо додан ба дарачаи.

Нақшаи умумии усули **(ФСМУ)**:

Ф – фикри худро баён кунед;

С – далел оваред, ки фикри худро асоснок мекунад;

М – мисол оваред, ки далели худро тасдиқ мекунад;

У–усули умумишуда

Мақсади усул. Ин усул барои баровардани хулосаҳои мушаххас аз андешаҳои умумии иштирокчиён, азхудкунии маълумот тавассути муқоиса, инчунин ташаккули малакаҳои тафаккури мустақили эҷодӣ хизмат мекунад. Тавсия дода мешавад, ки ин усул дар дарсҳои

лексионӣ, такмилдиҳӣ, ҳангоми пурсиш аз мавзӯъ, додани вазифаи хонагӣ ва таҳлили натиҷаҳои дарси амалӣ истифода шавад.

Тартиби татбиқи усул: ба иштирокчиён хулосаи ниҳоӣ ё идеяи марбут ба мавзӯъ пешниҳод карда мешавад;

ба ҳар як иштирокчӣ варақаҳо бо қадамҳои усули FSMU тақсим карда мешаванд;

муносибати иштирокчиён бо тартиби инфиродӣ ё гурӯҳӣ пешниҳод карда мешавад.

Намунаи истифодаи амалии усули ФСМУ:

Омӯзгор пешакӣ варақаҳои тақсимотиро бо чунин вазифаҳо омода намуда, дар рафти дарс онҳоро ба гурӯҳҳои хурд ё донишҷӯёни алоҳида тақсим мекунад.

Вазифаи 1. Фикру мулохизахои худро дар мавзуи «Зарф ва хелҳои он» бо усули ФСМУ баён кунед.

Ф-____________
С-____________
М-____________
Ӯ- ____________

Вазифаи 2. Фикру мулоҳизаҳои худро дар мавзӯи «Зарфҳои замон» аз рӯи усули ФСМУ баён намоед.

Ф- ____________
С- ____________
М- ____________
У- _____________

Муаллим вақти иҷрои супоришро эълон мекунад. Ҳангоми иҷрои вазифаҳо зери роҳбарии умумӣ иҷро мекунад. Пас аз он ки талабагон супоришро иҷро карданд, онҳо муҳокимаи умумиро ташкил мекунанд. Касоне, ки супоришро аз ҳама хубтар иҷро мекунанд, рағбатонида мешаванд.

Мисол: Усули **ФСМУ**

Ф-фикрро баён намудан- Ман Ватанамро дӯст медорам

С-барои баёни фикр сабаб овардан- Чунки ман дар ин ҷо таваллуд шудаам,зиндагонӣ мекунам.

М-оиди фикр мисол овардан- Дар Ватани мо барои ҳаёти осуда ва хушбахтона ҳамаи имкониятҳо фароҳам оварда шудааст. Масалан мо дар ҳамин хел донишгоҳҳои калон, равшан ва зебо таълиму тарбия мегирем.

У-фикрро умумӣ гардонидан, хулоса баровардан- Ватан чун саҷдагоҳ муқаддас аст. Мо бояд барои ривоҷу равнақи Ватани азизи худ ҳиссаи худро гузорем.

Усули "Ситорача"

Ин як намуди усул буда, дар шакли ситорача оварда шудааст. Ин усул дар дарсҳои забони модарӣ гузаронида мешавад.

Дар бахши лексикология ва морфология гузаронида мешавад.

Чи хеле ки мо медонем ситорача аз 5 тараф иборат аст. Дар ҳар як тарафи он як вазифа гузошта шудааст. Донишҷӯён бояд ки ҳар яки он вазифаҳоро дуруст иҷро кунад.

1.Тараф: Миқдори ҳарфҳо

2. Тараф: Миқдори ҳиҷоҳо

3. Тараф: Микдори овозҳо

4.Тараф: Микдори садонокҳо

5. Тараф: Микдори ҳамсадоҳо

Дар қисмати охир тартиб додани якто ҷумла дар иштироки ҳамон калимаи мазкур мебошад. Дар дохили ситорача якто калима навишта мешавад. Ин метод асосан дар дарсҳои забони модарӣ васеъ истифода бурда мешавад.

Шиносоӣ бо фонетика одатан аз омӯзиши садонокҳо оғоз мешавад. Биёед аз урфу одатҳое, ки вобаста ба аҳамияти бештар доранд, дур нашавем. Онҳо ҳиҷоӣ мебошанд. Ҳамсадоҳо бо садонокҳо ҳамҷоя мебошанд. Кадом таснифи садонокҳо ва садонокҳо мавзӯи таваҷҷӯҳи мо барои омӯзиши садонокҳо дар ҷои аввал хоҳад буд?

Биёед аввал хусусиятҳои акустикии садонокҳоро дида бароем: ҳамаи ин садоҳо бо оҳанги овоз ҳосил мешаванд; бо шок ва стресс тавсиф мешаванд, яъне заиф ва қавӣ мебошанд; садонокҳои заиф дар садо кӯтоҳанд; ҳангоми талаффуз кардани онҳо садоҳои овозро маҷбур кардан лозим нест; садонокҳои қавӣ бо талаффузи дарозтар ва шиддати риштаҳои овоз фарқ мекунанд. Оҳанги садонокҳо хусусияти пурмазмун нест. Он танҳо метавонад ҳолати эҳсосии гӯянда ё маънои грамматикиро расонад.

Масалан, дар ҷумлаи пурсиш садо дар калимае, ки бори бузурги маъноиро бар дӯш дорад, бо оҳанги баландтар хонда мешавад.

Усули "Синквейн"

1. Хона(исм)

2.Баланд, зебо (сифат)

3. Сохта мешавад, бунёд мешавад(феъл)

4. Макон, ҷои зист

5. Морфология

Синквейн(Cinquain дар забони фаронсавӣ) маънои "5 хат" -ро дорад. Ин як шакли шеъри панҷсатрӣ аст, ки дар ибтидои асри XX дар Иёлоти Муттаҳида зери таъсири шеъри ҷопонӣ ба вуҷуд омадааст. Баъдтар (вақтҳои охир ва аз соли 1972 дар Россия) бо мақсадҳои дидактикӣ, инкишоф додани лексикаи таъсирбахш ва пурмазмун истифода мешуд. Ба андешаи бархе аз методологҳо, «синквейн» барои донишҷӯён дар синтези иттилооти мураккаб, хулосабарорӣ ва дарёфти роҳи ҳалли зуд («синквейн» дар арзёбии қобилиятҳои луғавии онҳо муфид аст) ва ташаккули захираи луғавӣ муассир ва муфид эътироф шудааст.

Дар ибтидои асри XX, синквфили анъанавӣ аз ҷониби шоири америкоӣ Аделаида Крепси дар асоси асарҳои анъанавии Ҷопон дар жанрҳои “хайку” ва “танка” таҳия шудааст. Синквейн дар коллексияи баъди марги Аделаида пайдо шуд ва дар соли 1914 дубора нашр шуд. Синхроникаи дидактикӣ дар амалияи мактаби Амрико инкишоф ёфтааст. Ин жанр на ба муносибати ҳиҷо, балки ба интиқоли таркибӣ, синтаксисӣ ва пайвастагии ҳар як сатр вобаста аст.

-Дар сатри аввал предмети синхронизатсия, предмети баррасишаванда ва номи ашё, ки аз як калима (исм ё ҷонишин) иборат аст.

-Сатри дуюм бояд ду калима (асосан сифатҳо) бошад, ки объект ё ашёи мавриди баҳсро тавсиф мекунанд.

-Сатри сеюм ибораест, ки аз се феъл сохта шудааст ва нуқтаи назари муаллифро оид ба мавзӯъ нишон медихад.

-Сатри чорум ибораи чорҳиҷҷоӣ буда, нуқтаи назари муаллифро оид ба мавзӯъ ифода мекунад.

-Сатри панҷум як калимаест, ки моҳияти мавзӯъро баён мекунад. Қоидаҳои синхронизатсияро қатъиян риоя кардан лозим нест. Масалан, дар сатри чорум, шумо метавонед се ё панҷ калимаро барои беҳтар кардани матн истифода баред. Намунаҳои шабеҳи истифода метавонанд ба усулҳои дигар низ татбиқ карда шаванд.

Навиштани синквейн як шакли озоди эҷодкорӣ ҳисобида мешавад, ки аз муаллиф талаб мекунад, ки аз мавод маълумоти асосӣ пайдо кунад, онро ҷамъбаст кунад. Илова бар ин, syncwine метавонад дар дарсҳои адабиёт истифода шавад (масалан, ҳангоми ҷамъбасти мавзӯи гузашта ё пас аз хондани асарҳо). Ин усул, ки одатан барои тафаккури интиқодӣ имкон медиҳад, дар ҷамъбасти иттилоот, возеҳ баён кардани ақидаҳои мураккаб ва пешниҳоди фикру мулоҳизаҳо самаранок аст. Инро метавон вазифаи эҷодӣ ҳисоб кард, ки онро ҳам дар кори инфиродӣ ва ҳам дар гурӯҳ ва ҷуфт иҷро кардан мумкин аст. Бо ёрии синквайн шумо метавонед захираи луғатро инкишоф диҳед, шавқи донишҷӯёнро зиёд кунед, тафаккури бавоситаро зиёд кунед, ғояҳоро ҷамъ кунед ва калимаҳоро бо ҳам пайваст кунед. Ба инкишофи кобилияти тафаккури талаба таъсир мерасонад.

Навиштан ё эҷод кардани синквейн, муаррифии мухтасари кори калонтар барои такмил ва рушди малакаҳои таҳлилӣ муфид аст.

Баръакси асарҳои мактабӣ, syncwine вақти камтарро мегирад, дорои чаҳорчӯбаи қатъӣ аз ҷиҳати мундариҷа (эксфузия) ва қобилияти шахсии нависанда (ақл, эҷодкорӣ, тасаввурот) талаб мекунад.

Ин методи мазкур аз забони англисӣ гирифта шуда маънои 5 қаторро мефаҳмонад. Ин метод дар боби "Морфология" дар фанни забони модарӣ.

Дар ин метод аз калимаҳои ихтиёри истифода барем ҳам мешавад. Методи мазкурро бештар дар дарси забони модарӣ истифода мебарем. Ҳар як қатори он як вазифаро мефаҳмонад.

1. Қатори якум ба кадом савол ҷавоб мешавад кадом ҳиссаи нутқ аст?
2. Қатори дуюм аз ду калима иборат ва ба кадом савол ҷавоб мешавад ва кадом ҳиссаи нутқ аст?
3. Қатори сеюм аз се калима иборат шуда, ба саволҳои феъл ҷавоб шуданаш лозим.
4. Қатори чорум ҷумлае тартиб додан лозим аст, ки аз чор калима иборат бошад.
5. Қатори панҷум синоними ҳамон калимаро ёфтан зарур.

Намуна:

1. Модар- кӣ? (исм)
2. Меҳрубон, ғамхор- чӣ хел? (сифат)
3. Мепарастад, навозишкор аст, мепӯшонад- (феъл)
4. Модар шахси меҳрубон аст. (ҷумлаи сода аст)
5. Модар- фаришта (ҳаммуродиф)

Усули "Эссе"

Эссе дар забони фаронсавӣ маънои "тачриба, намуна" -ро дорад. Эссе як омӯзиши прозаӣ, шарҳҳои умумӣ ё пешакӣ оид ба ягон мавзӯъ аст. Аксар вакт, навиштани эссе дар оғози тренинг ё ҳамчун инъикос дар охири омӯзиш пешниҳод карда мешавад. Навиштани эссе аксар вакт ҳамчун як қисми дарсҳои назариявӣ, маърӯзаҳо ва омӯзиши мустақил гузаронида мешавад. Намудҳои зерини он мувофиқи мақсадҳои дахлдор истифода мешаванд: Эссе - иншо аз 1000 то 5000 калима дар мавзӯи пешниҳодшуда.

Очерк як шакли озодонаи баёни нуқтаи назари фардиест, ки муаллиф таъкид кардааст; дорои назари умумӣ ё пешакии ягон мавзӯъ аст.

Эссеи асоснок кори хаттӣ мебошад, ки дар он ба саволи додашуда чавоби асоснок дода мешавад. Муаллиф нуқтаи назари алоҳидаро пеш гирифта, онро ҳимоя мекунад ва барои тасдиқи нуқтаи назари худ як катор далелҳои асоснок овардааст. Мақсад ин аст, ки дигаронро ба қабули ақидаҳое, ки муаллиф зарур мешуморад, бовар кунонад.

Барои навиштани иншои муассир, навиштани иншо осонтар мешавад, агар шумо метавонед онро ба донишчӯёни худ (донишчӯёнҳо) ба таври фикрӣ "пешниҳод" кунед ва бо онҳо муколамаи зеҳнӣ кунед.

Иншои панҷдақиқаӣ дар охири машғулият бо мақсади ҷамъбаст ва мушоҳидаи донишҳои оид ба мавзӯи омӯхташуда мебошад. Ин намуди супоришҳои хаттӣ ба донишҷӯён барои баён кардани андешаҳои мустақилонаи худ оид ба мавзӯъ кӯмак мерасонад ва ба муаллим имкон медиҳад, ки дар бораи он фикр кунад, ки кадом паҳлӯҳои шогирдонаш ба маводи таълимӣ бештар таваҷҷӯҳ зоҳир мекунанд.

Дар ин намуди супориши хаттӣ аз донишомӯзон талаб карда мешавад, ки ду вазифаро иҷро кунанд: мустақилона баён кардани он чизе, ки дар ин мавзӯъ омӯхтаанд ва як савол медиҳанд, ки то ҳол ҷавоб дода наметавонанд.

Муаллим метавонад пешниҳод кунад: Ба саволҳои «Ман дар ин бора чӣ фикр мекунам...» ё «Чаро, ба андешаи ман...», ҷавоб диҳед.

Тавсиф ва тафсири идеяи нав ҳисобшуда барои талаботе, ки дар ҷаласаи омӯзишӣ дода шудаанд; дониш, малакаи гирифташуда дар куҷо дар амал истифода мешаванд, тавсиф кунед.

Иншо дар ин формат метавонад баҳо дода нашавад. Бо вуҷуди ин, муаллим метавонад пешниҳод кунад, ки ҷуфтҳо ҷудо шаванд, вазифаҳоро мубодила кунанд ва чизҳои навишташударо муҳокима кунанд. Дар ин маврид муаллим метавонад 2—3 иншоро интихоб ва тафтиш кунад, дар бораи онхо бо овози баланд шарх дихад, бо донишҷӯён мухокима карда, хулоса барорад.

Усули озод навиштани як варианти иншои панҷдақиқаӣ мебошад, ки донишҷӯён беист навиштани ҳама чизеро, ки онҳо дар бораи мавзӯи муайян фикр мекунанд, дар бар мегирад. Масалан, ба талабагон пешниход кардан мумкин аст, ки дар давоми панч дакика дар мавзуи «Фочиаи Улугбек» тамоми чизхоеро, ки ба хаёлашон меоянд, беист нависанд. Вақте ки панҷ дақиқа тамом шуд (дар хотир доред, ки панҷ

дақиқа тамом шуд, эълон кунед ва ба онҳо як дақиқаи дигар барои анҷом додан мӯҳлат диҳед, зеро одатан идеяҳои ҷолиб аз вазъиятҳои пуршиддат мебароянд) метавонанд аз онҳо хоҳиш карда шавад, ки навиштаҳои худро ба шариконашон хонанд.

Дар ин марҳила муаллим имконоти зиёде дорад. Масалан, шумо метавонед ҷуфтҳоро даъват кунед, то ғояҳои худро бо тамоми гурӯҳ мубодила кунанд ва вазъияти ҳамлаи мағзи гурӯҳӣ эҷод кунанд.

Усули "Ҳуҷуми ақлӣ"

Ин усул усули васеъ истифодашаванда дар ҳалли масъалаҳои дар мавзӯи мушаххас додашуда маҳсуб мешавад ва он ба иштирокчиёни тренинг оид ба масъала васеъ ва ҳамаҷониба андешаронӣ намуда, тасаввурот ва андешаҳои худро ба таври мусбӣ истифода бурданро таълим медиҳад.

Дар рафти машғулиятҳое, ки бо ин усул ташкил карда мешаванд, барои ҳалли масъалаҳои ихтиёрӣ баъзе роҳҳои оригиналиро ёфтан мумкин аст. Усули "Ҳуҷуми ақлӣ" арзишҳои муайянро дар доираи мавзӯъҳои интихобшуда муайян мекунад.

Ҳуҷуми ақлӣ малакаҳои тафаккури фаъол ва амалиро инкишоф медиҳад. Дар вақтҳои охир барои зиёд кардани коэффисиенти кори фоиданоки майна усулҳои гуногун кор карда баромада мешаванд.

Аммо, ба гуфтаи коршиносон, танҳо 7 дарсади майна воқеан кор мекунад. Усулҳои таълимӣ, ки фаъолияти майнаро фаъол мекунанд.

Ҳуҷуми ақлӣ аз калимаи инглисии "brainstorming" гирифта шуда, усули омӯзиши фаъол, идоракунӣ ва тадқиқот мебошад. Ин усул фаъолияти рӯҳиро зиёд мекунад, равандҳои эҷодӣ ва инноватсиониро метезонад. Пайдоиши ин усул бо фаъолияти мутахассиси амрикоӣ А.Осборн, ки дар давраи Ҷанги Дуюми Ҷаҳонӣ дар баҳри Ҷопон хидмат кардааст, алоқаманд аст.

Дар охири солҳои 50-ум равоншиноси амрикоӣ дар донишгоҳе, ки ӯ кор мекунад, Осборн ба тарғиби ҳуҷуми ақлӣ ҳамчун роҳи ҷамъ овардани ғояҳо ва пешниҳодҳои ғайричашмдошт ва ҳалли масъалаҳои мураккаб оғоз кард. Усули ҳуҷуми ақлӣ, ки ангезандаи фаъолияти эҷодӣ ва маҳсулнокӣ ҳисобида мешавад, пеш аз ҳама ба механизми психологӣ асос ёфтааст, ки мавҷуд набудани муҳити интиқодӣ номида мешавад, ки ба пайдоиши ғояҳои нав ва аслӣ монеъ мешавад.

Усули " Т Схема"

Як намуди методи сермаҳсул ба ҳисоб меравад, ки дар синфҳои ибтидоӣ бисёртар истифода мебаранд. Аслан ин методро дар ҷараёни дарсҳои адабиёт бисёртар истифода бурда мешавад. Дар ин метод як афсона, ҳикоя ё ин ки асарҳои бадеӣ гузаронида мешавад.

Онро дар шакли ҳарфи Т кашида мешавад. Дар як тарафи он ҷиҳати

мусбати (+) афсона ва дар тарафи дигари он ҷиҳати манфии (-) афсона навишта мешавад.

Қаҳрамонҳои мусбат ва манфиии асар дар асоси ин услуб гурӯҳбандӣ карда мешавад.

Масалан: Афсонаи "Зумрад ва Қиммат"-ро дар асоси ин услуб дида бароем. Зумрад қаҳрамони мусбат аст дар тарафи (+) мегузорем ва Қиммат қаҳрамони манфии афсона аст дар тарафи (-) мегузорем ва шарҳу эзоҳ медиҳем.

Ба ғайр аз ин қаҳрамонҳои дуюмдараҷаи афсонаро дар услуби "Т Схема" гурӯҳбандӣ карда шарҳу эҷзоҳ дода мешавад. Ҳамин тавр ҳар як асар дар асоси ин услуб васеътар фаҳмонида мешавад.

Усули "T-схема" (T-scheme) як усули омӯзиш ва фаҳмиши амиқтари мафҳумҳо, қиёс ва фарқияти байни ду ё зиёда мафҳум дар таҳсилот (махсусан фанҳои табиӣ ва риёзӣ) мебошад. Он бештар дар омӯзиши мафҳумҳои мураккаб ва таҳлили муфассал истифода мешавад.

Усули Т-схема як абзори муассири дидактикӣ барои муқоиса ва муқобилгузории мафҳумҳо мебошад, ки дар шакли ҳарфи "T" тартиб дода мешавад. Он кӯмак мекунад, ки:

- донишҷӯ фарқ ва монандии мафҳумҳоро равшан фаҳмад
- тафаккури таҳлилӣ ва интиқодӣ рушд ёбад ва омӯзиш осон ва визуалӣ гардад.

Ин усул дар фанҳои гуногун ва сатҳҳои таълим татбиқ мешавад ва яке аз роҳҳои самараноки омӯзиши мафҳумҳои мураккаб аст.

Усули "5 ангушт"

Дар ин метод мо бояд 5 ангуштро кашида дар ҳар як ангушт яктогӣ савол гузошта мешавад.

Аслан ин метод дар асоси асарҳои бадеӣ, ҳикояҳо ва афсонаҳо гузаронида мешавад. Ин методро бисёртар ба дарсҳои забони тоҷикӣ ва адабиёт аҳамияти калон дорад .Дар ин метод як афсона, ҳикоя ё ин ки асари бадеӣ донишҷӯён баҳс мекунанд, гузаронидан мешавад. Муаллим вақте ки саволҳоро мегузорад, донишҷӯ бояд аз рӯи ин усул ба ҳамаи саволҳо пурратар ҷавоб гардонида дар мавриди худ шарҳи асарро фаҳмонида тавонад.

Усули "Аквариум"

Дар ин метод як чанд нафар донишҷӯён иштирок мекунанд. Онҳо ба пеши тахтаи синф баромада дар шакли доира меистанд.

Яъне аниқаш 6 кас онҳоро ҳамчун моҳӣ тасаввур мекунем. Боз якчанд нафари дигар баромада дар

шакли доира меистанд, онҳо ҳамчун шикорчии моҳӣ ҳисоб мераванд.

Аз дохили онҳо якто шикорчӣ ба якто моҳӣ савол медиҳад агар моҳӣ ба савол ҷавоб додан тавонад он моҳӣ мешинад агар, ки ҷавоб додан натонад дар ҷойи худ мемонад дигарҳо низ ба якдигар савол медиҳанд.

Дар охир моҳие, ки ба савол ҷавоб додан натонист дар ҷояшон меистанд баъд омӯзгор ба онҳо шарт мемонад. Агар 3 то моҳӣ монда бошад ба якуми он 4 мисра хондани шеър, ба дуюм нафар хондани суруд ба нафри 3-юм савол доири мазӯъ дода мешавад. Агар онҳо ба савол ҷавоб дода тавонад ба ҷояшон мешинанд. Агар натавонад муаллим боз саволҳои дигарро додан мегирад.

Ин усулро дар ҳамаи дарсҳои забон ва адабиёти тоҷик метавонед гузаронид.

Усули "МММ"

Усули «МММ» усули кори эҷодӣ барои мустаҳкам намудани мавзӯъ бо донишҷӯён аз рӯи нақшаи БББ мебошад. Донишҷӯён ба гурӯҳҳо тақсим карда мешаванд. Вобаста ба мавзӯъ ё мафҳуми баррасишаванда ҳар як гурӯҳ аз «Дар бораи чӣ медонем?» мепурсанд. сутунро пур кунед. Дар сутуни якуми тахта чавобхои хамаи гуруххо навишта шудаанд. Ҷавобҳои додашуда аз рӯи категорияҳо гурӯҳбандӣ карда мешаванд.

Сипас аъзоёни ҳар як гурӯҳ саволҳоеро, ки аз рӯи мавзӯъ ба онҳо таваҷҷӯҳ доранд, дар сутуни «Ман донистан мехоҳам» менависанд. Дар сутуни дуюми тахта саволҳои ҳамаи гуруҳҳо ҷамъ карда

мешаванд. Баъд аз ин, донишҷӯён бо матни (маърӯза) мавзӯъ пурра шинос шуда, ба сутуни дуюми ҷадвал бармегарданд ва ба кадоме аз саволҳо ҷавоб донистан мехоҳанд. Ҷавобҳо ба саволҳо дар сутуни сеюми «Маълум» навишта шудаанд. Агар ба саволе, ки донишҷӯёнро ба худ ҷалб мекунад, ҷавоб надошта бошад, муаллим метавонад онро пур кунад ё ҳамчун вазифаи хонагӣ диҳад.

Медонам ------------------------------------

Рӯдакӣ бобои бузурги мост.

Ӯ дар ҷавонӣ санъати навозандагиро хеле хуб медонист.

Устоди санъати ӯ Бахтиёрӣ ба ҳисоб меравад. Ӯ шоир ва нависанда буд

Ман донистан мехохам --------------------------

1. Дар куҷо таваллуд шудааст?

2. Чаро ғазал «Бӯи ҷӯи мӯлиён" ном дорад?

3. Ғазал чиро васф мекунад? Дар бораи чӣ?

4. Чаро лақаби ӯ "Рӯдакӣ".

Ман медонистам --

1. Дар таърихи 858 дар Панҷрӯд ба дунё омадааст.

2.Панҷрӯд пештар дар ҳудуди Самарқанди ҳозира воқеъ шуда буд.

3. Рӯдакӣ дар дарбори шоҳи Сомониён фаъолият дошт.

4. Аз номи деҳааш барои худ тахаллуси "Рӯдакӣ"-ро интихоб мекунад.

Усули ВВВ (ман медонистам, донистан мехоҳам, омӯхтам) .

Ин усулро дар дарси навъи нави тарбиявӣ истифода бурдан мумкин аст.

Қадами 1: Мавзӯи нав дар тахта навишта мешавад ва донишҷӯён даъват карда мешаванд, ки дар дафтари худ «Ман медонистам»

навишта, дар бораи мавзӯи нав чӣ медонанд. Ба онҳо барои навиштан вақт дода мешавад. презентатсия барпо мегардад. Дар рафти презентатсия донишҷӯён он чиро, ки дар бораи мавзӯи нав медонанд, нақл мекунанд.

Қадами 2: Ба донишҷӯён таклиф карда мешавад, ки дар дафтарҳои худ чизҳоеро, ки дар бораи мавзӯи нав донистан мехоҳанд, нависанд. Вақт дода мешавад. презентатсия барпо мегардад.

Қадами 3: Пас аз баёни мавзӯи нав аз донишҷӯён хоҳиш карда мешавад, ки чиро дар бораи мавзӯи нав мефаҳманд, бо навиштани “Ман омӯхтам” дар дафтарашон нависанд. Ба онҳо барои навиштан вақт дода мешавад. Пас аз вақти ҷудошуда, муаррифӣ баргузор мешавад. Шумо метавонед бифаҳмед, ки донишҷӯён мавзӯи навро то чӣ андоза хуб фаҳмидаанд.

Дар ҳама қадамҳо, донишҷӯён қоидаи гӯш кардани якдигарро риоя мекунанд. Ё ин усулро метавон бо роҳҳои дигар истифода бурд. Яъне баъд аз мавзӯи дарс аз ҷониби омӯзгор ба донишҷӯён эълон карда мешавад ва ҷадвали шакл пешниҳод карда мешавад. Донишҷӯён онро дар давоми дарс пур мекунанд. Масалан, агар донишҷӯён дар бораи Консепсияи 1 дониши пешакӣ дошта бошанд, онҳо дар қуттии калимаи донистан "+" мегузоранд.

а)Агар онҳо донистан мехоҳанд ё ба донистан шавқ доранд, дар паҳлӯи калимаи "Ман донистан мехоҳам " аломати "+" мегузоранд.

б) Агар донишҷӯён ин мафҳумро дар давоми дарс аз худ карда бошанд, пас онҳо калимаи омӯхташударо қайд мекунанд. Дар охири дарс муаллим корҳои иҷрошавандаро ҷамъ меорад. Бо ёрии ин усул муаллим на танҳо ба донишҷӯён баҳо дода метавонад, балки дарсро то чи андоза хуб фаро гирифтааст, маълумот медиҳад.

Ин усли “МММ”-ро метоавонед дар ҳамаи дарсҳои амалии фанни забон ва адабиёти тоҷик истифода баред.

УСУЛИ " УСТУХОНИ МОҲӢ"

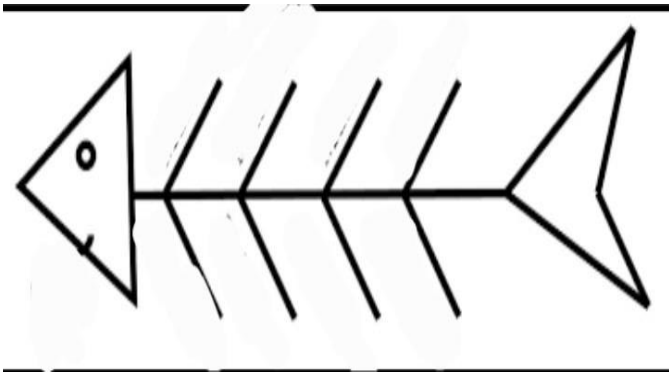

Ин модели гузоштан ва ҳалли масъалаҳо имкон медиҳад, ки як қатор масъалаҳо муайян ва ҳал карда шаванд.

Дар вароқи коғази сафед (ҳатман ё вароқи А-3) скелети моҳиро (сар, пайҳо, қабурғаҳо) кашед.

Дар рӯи «устухон»-и боло масъала ифода ёфта, дар поён — фактҳои мавҷудияти ин масъала (ё роҳҳои ҳалли он вобаста ба мақсади гузоштаи муаллим) навишта мешаванд.

Ин усул вобастагии байни проблемаҳо ва хусусиятҳои комплексии онҳоро инъикос мекунад. Мумкин аст, ки дар баёни мушкилот, мушкилиҳо ба миён оянд. Дар болои устухонҳо мушкилот навишта мешавад. Дар поён ҳал намудани мушкилот навишта мешавад.

Ин усулро дар дарсҳои адабиёт дар истифода бурда мешавад. Албатта бо воситаи ин усул муаллим мавзӯҳоро пурра омӯзонда ба саволҳои донишҷӯён ҷавоб дода метавонад.

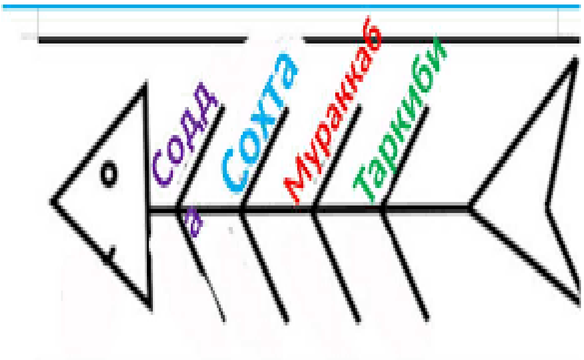

Ба ғайр аз ин усул дар дарсҳои забони тоҷикӣ ҳам истифода бурда мешавад. Мисол: Усулро фаҳмонида дар болои устухонҳои танаи болои моҳӣ саволҳо гузошта

мешавад. Дар мавзӯи “Исм” ин усулро чунин истифода бурдан мумкин аст. Савол: Сохти исмҳо чанд хел мешавад?

Ба исмҳои содда, сохта, мураккаб, таркибӣ мисолҳо нишон диҳед?

Исм — ҳиссаи нутқест, ки номи ашё (санг, об, замин, дарахт, моҳӣ, саг,) ва мафҳумҳои ашёшуда (шӯриш, хониш, некӣ, ақл)-ро ифода менамояд.

Исме, ки бо воситаи пешванду пасвандҳо аз калимаҳои решагӣ сохта шудаанд, исми сохта ном дорад: ҳамроҳ, ҳамсинф; оҳангар, омӯзгор, боғбон, гуфтор, сабза, гӯшак, мӯрча, моҳона, хӯрок, нондон, токзор, гулистон, кӯҳсор, зебоӣ, хониш, одамгарӣ ва ғайра.

Исме, ки аз пайванди ду ва ё зиёда решаҳо сохта шудааст, исми мураккаб номида мешавад. Исмҳои мураккаб таркибан гуногунанд: чой+хона, санг+пушт, сар+дор, сад+барг, пахта+чин+духтар, сар+тарош+хона, шинни+паз+хона ва монанди инҳо.

Исме, ки аз ибора ва таркибҳои гуногун бо воситаи пасвандҳои калимасоз сохта шудааст, исми омехта ном дорад. Масалан, исмҳои “шабнишинӣ”, “хонадароӣ”, “тозакунӣ:, “мондашавӣ” аз ибораҳои “шаб нишастан”, “хона даромадан” ва таркибҳои “тоза кардан”, “монда шудан” тавассути пасванди -ӣ сохта шудаанд. Дар сохтани исмҳои омехта бештар пасвандҳои -ӣ, -а, -ак истифода мешаванд. Бо воситаи пасвандҳои мазкур аз ибораҳои феълӣ ва феълҳои таркибӣ исми мураккаб сохта мешавад: алафдаравӣ, кӯҳбароӣ, ақибнишинӣ, пойтоба, хасрӯба, шабпарак, байтбарак, яхмолак ва монанди инҳо.

Усули "МИЗИ МУДАВВАР"

Усули «мизи мудаввар» усули таълимест, ки дар он донишҷӯён андешаҳои худро оид ба мушкилот ё саволҳои атрофи мизи мудаввар баён мекунанд.

Дар вақти истифода бурдани усули «мубоҳисаи доира» мизу курсиҳо бояд доирае ҷойгир карда шаванд. Ин ба ҳар як донишҷӯ кӯмак мекунад, ки тамоси чашмро бо ҳамдигар нигоҳ дорад. Шаклҳои шифоҳӣ ва хаттии муҳокимаи мизи мудаввар мавҷуданд. Дар муҳокимаи шифоҳӣ омӯзгор мавзӯъро пешниҳод намуда, аз донишҷӯён хоҳиш мекунад, ки оид ба ин савол андешаи худро баён кунанд ва ҳар як донишҷӯён дар доира андешаҳои худро ба таври шифоҳӣ баён мекунад. Ҳама ба донишҷӯе, ки сухан мекунад, бодиққат мешунавад ва агар мубоҳиса зарур бошад, пас аз шунидани ҳамаи фикру мулоҳизаҳо муҳокима карда мешавад. Ин ба донишҷӯён барои мустақилона фикр кардан ва ташаккули фарҳанги нутқ мусоидат мекунад. Варақи коғаз, ки дар он супориш навишта шудааст, аз гирди давра гузаронида мешавад. Ҳар як донишҷӯ варианти ҷавоби худро менависад ва варақро ба донишҷӯи дигар медиҳад. Пас аз ба итмом расидани ҷавобҳо, муҳокима сурат мегирад. Ҷавобҳои нодуруст ҳазф карда мешаванд, донишҷӯён аз рӯи шумораи ҷавобҳои дуруст баҳогузорӣ карда мешаванд.

УСУЛИ " ДИАГРАММАИ ВЕНН"

Ҳарчанд **диаграммаи Венн** бештар дар фанни риёзӣ истифода мешавад, аммо он дар фанни забон (забоншиносӣ ва таълими забон) низ як воситаи бисёр муассир барои муқоиса, таҳлил ва фаҳмиши амиқ ба ҳисоб меравад.

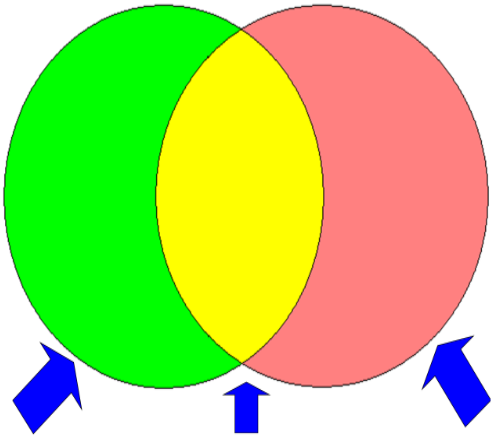

Бо диаграммаи Венн метавон калимаҳои монанд ё муқобилро таҳлил кард:

Калимаи 1: "қавӣ"- Хос ба хусусияти шахс, Метавонад маънои руҳиро диҳад,

Калимаи 2: "бақувват"- - Хос ба ҷисм, - Зиёд ҷисмонӣ аст. ҳарду маънои "нерӯманд"-ро доранд.

Дар адабиёт, вақте ду қаҳрамонро таҳлил мекунем, диаграммаи Венн хеле муфид аст.

Намуна: Муқоисаи образи "Рустам" ва "Сӯҳроб" дар "Шоҳнома" дида мебароем. Рустам қаҳрамони куҳансол аст.

Сӯҳроб-ҷавони пурқувват аст.

Ҳарду ҷангҷӯ ҳастанд.

Рустам аз тарафи Эрон ва Сӯҳроб аз тарафи Тӯрон аст.

Ҳарду падару писар ҳастанд. Дар омӯзиши забонҳои хориҷӣ, диаграммаи Венн барои муқоисаи грамматика, луғат ва талаффуз хеле муфид аст. Муқоисаи маънии калимаҳо ба донишҷӯён кӯмак мекунад, ки фарқиятҳои нозуки забонро фаҳманд.

Диаграммаи Венн дар фанни забон:

а)Муфид барои таҳлили муқоисавӣ

б)Кӯмак ба амиқтар фаҳмидани калимаҳо, қаҳрамонҳо, жанрҳо ва забонҳо

в)Бисёр воситаи визуалии муассир барои донишҷӯён

УСУЛИ " Свот-анализ"

Дар ин усули свот тарафҳои боқувватӣ, оҷизӣ, имконият ва хавфу хатари предмети додашуда дида баромада мешавад. Дар ҷадвал бо воситаи ин метод яке аз қаҳрамони афсонаи «Зумрад ва Қиммат» Зумрадро дида мебароем.

Қувва Боодоб Меҳнатдӯст Доно меҳрубон	Заифӣ Тарсонак Беқатъият Фикри мустақил надоштан
Имконият Вохӯрӣ бо сеҳргар Дар хонаи сеҳргар ба ӯ ҳамаи имконият мавҷуд буданаш	Хавф-хатар Модарандар Доштанаш Қиммат

Ин усули таҳлил, ки муайян кардани омилҳои муҳити дохилӣ ва берунии созмон ва ба чаҳор категория тақсим кардани онҳоро дар бар мегирад:

С-Қувватҳо (қувваҳо),

В-Камбудиҳо,

О-Имкониятҳо (имкониятҳо),

Т-Таҳдидҳо.

Объекти таҳлили SWOT метавонад на танҳо ташкилот, балки дигар объектҳои иҷтимоию иқтисодӣ: бахшҳои иқтисодӣ, шаҳрҳо,

муассисаҳои давлатӣ ва ҷамъиятӣ, соҳаи илмӣ, ҳизбҳои сиёсӣ, ташкилотҳои ғайритиҷоратӣ (НТҶ), мутахассисони алоҳида, шахсон ва ғ.

Таҳлил (Analysis) — ин як усули фикркунӣ ё омӯзиш аст, ки дар он мо як чизро ба қисмҳои хурдтар ҷудо мекунем, то беҳтар фаҳмем, муқоиса кунем ва хулоса барорем. Усули таҳлил — ин равиши илмӣ ё таълимиест барои омӯхтани ҷузъҳои як масъала ё матн. Аввал бояд дақиқ фаҳмид, ки чиро таҳлил мекунем — масалан: як шеър, як қаҳрамон, як матн, як андеша.

Усули таҳлил — як воситаи муҳим барои омӯзиши амиқ аст. Он маҳоратро тақвият медиҳад:дар фикр кардан, дар фаҳмидани мавзӯъҳо, дар навиштани фикри худ.

УСУЛИ " ЧАРХФАЛАК"

Дар такрори ҳиссаҳои нутқ ин технологияро чунин истифода бурдан мумкин аст. Имрӯзҳо ба ҳар як фанне, ки дар мактабҳои олӣ ба донишҷӯён таълим дода мешавад, аз ҷиҳати илмӣ муносибат карда, ба он диққати калон дода мешавад, ки ҳар як мавзӯъ бо ахбороти мукаммал бой гардонда шавад. Нақши усулҳое, ки дар дарс истифода мешаванд, барои фаҳмидан ва дарк кардани мавзӯи таълимшаванда аз

ҷониби донишҷӯён ва муддати дароз дар хотир нигоҳ доштани маълумот бебаҳо аст. Дар кори шавқовар гузаштани машғулиятҳои амалӣ усули «Чархфалак» низ роли махсус мебозад.

Дар аввал донишҷӯён ба 4 гурӯҳ тақсим мешаванд ва ба ҳар гурӯҳ ном гузошта мешавад. Дар он 4 варақаи саволҳо мавҷуданд, ки дар ҳар кадоми онҳо 8 вазифа навишта шудааст. Ба ҳар гурӯҳ як варақа дода мешавад. Муаллим вақти таъиншударо эълон мекунад. Масалан, бигӯем, ки вақти муқарраршуда 2 дақиқа аст. Дар 2 дақиқаи аввал аъзои аввали ҳар гурӯҳ ҷавоби яке аз 8 мисолро дар варақ менависад. Вақте ки вақт тамом мешавад, сабт қатъ мешавад. Варақаҳо ба таври даврӣ ба аъзоёни навбатӣ интиқол дода мешаванд. Ба онҳо низ 2 дақиқа вақт дода мешавад. Пас аз гузаштани вақт, варақаҳои гурӯҳҳо иваз карда мешаванд ва дурустии онҳоро тафтиш мекунанд. Якҷоя бо омӯзгор таҳлил карда мешавад.

Ҳиссаҳои нутқ	рафт	Зокир	9	вай	ширин
Исм		+			
Сифат					+
Феъл	+				
Шумора			+		
Ҷонишин				+	

Афзалияти метод: Ин усул талабагонро ба фаъол ва ғайратмандӣ водор мекунад. Он шавқу рағбатро ба илм зиёд мекунад ва масъулияти гурӯҳро меомӯзонад. Он ба шумо таълим медиҳад, ки озод, равшан ва дуруст, мустақилона фикр кунед ва ҳангоми хатогӣ кӯшиш кунед, ки

ҷавоби дурустро пайдо кунед. Натиҷа ҳамин аст, ки дониши онҳо дар бораи мавзӯъ боз ҳам мустаҳкам мегардад.

Камбудиҳои метод : Аниқ нашудааст. Бисёртар вақтро фаро мегирад.

УСУЛИ " МУБОҲИСА"

Усули «баҳс-мубоҳиса» усули таълимест, ки дар шакли баҳс ва табодули афкор бо донишҷӯён доир ба мавзӯъ сурат мегирад.

Ин усул бо назардошти он истифода мешавад, ки ҳама гуна мавзӯъҳо ва мушкилот дар асоси дониш ва таҷрибаи мавҷуда баррасӣ мешаванд.

Вазифаи роҳбарии мубоҳисаро ба зиммаи яке аз шунавандагон гузоштан мумкин аст ё худи муаллим метавонад ба муҳокима роҳбарӣ кунад.

Баҳсро озодона гузаронида, кӯшиш кардан лозим аст, ки ҳар як донишҷӯён ба муҳокима ҷалб карда шавад. Ҳангоми татбики ин усул фавран кӯшиш кардан лозим аст, ки ихтилофҳое, ки дар байни донишҷӯён ба миён меоянд, бартараф карда шаванд.

Ҳангоми гузаронидани усули «баҳс-муҳокима» бояд қоидаҳои зерин риоя карда шаванд: фароҳам овардани имконият барои иштироки ҳамаи донишҷӯён;

- риояи коидаи «дасти рост» (пас аз гирифтани иҷозат даст бардошта сухан ронед);
- фарҳанги гӯш кардани ақидаҳо;

- такрор нашудани андешаҳои баёншуда;
- эҳтироми ҳамдигар ба ҳамдигар.

Дар зер сохтори усули «Мубоҳиса» оварда шудааст.

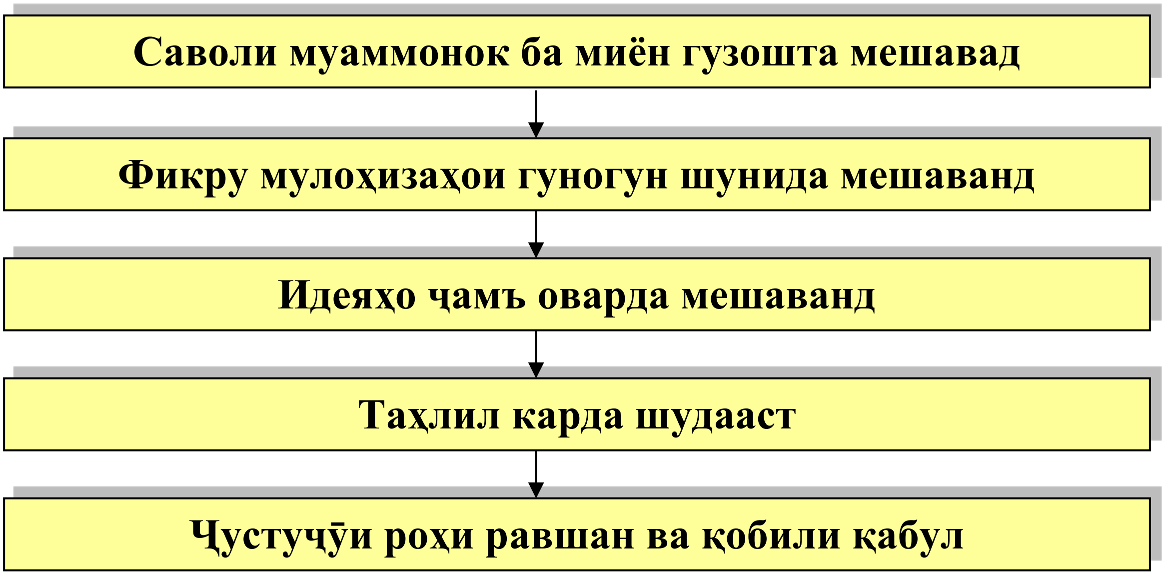

Марҳилаҳои усули "мубоҳиса" инҳоянд:

1. Муаллим мавзӯи муҳокимаро интихоб карда, оид ба он саволҳо тартиб медиҳад.

2. Муаллим ба донишҷӯён оид ба масъала савол дода, онҳоро ба муҳокима даъват менамояд.

3. Муаллим ҷавобҳои ба саволи додашуда, яъне фикру андешаҳои гуногунро менависад ё яке аз донишҷӯёнро барои иҷрои ин вазифа котиб таъин мекунад. Дар ин марҳила омӯзгор барои донишҷӯён шароит фароҳам меорад, ки андешаи худро озодона баён кунанд.

4. Муаллим фикру мулоҳизаҳои якҷояи донишҷӯёнро гурӯҳ-гурӯҳ карда, ҷамъбаст ва таҳлил мекунад.

5. Дар натиҷаи таҳлил ҳалли оптималии масъала интихоб карда мешавад.

Афзалиятҳои усули "баҳс":

• донишҷӯёнро ба фикррониии мустақилона ташвиқ мекунад;

• ба донишомӯзон имконият дода мешавад, ки дурустии ақидаи худро исбот кунанд;

• ба донишҷӯён дар инкишоф додани малакаҳои гӯш кардан ва таҳлилӣ кӯмак мерасонад.

Камбудиҳои усули "мубоҳиса":

• аз муаллим малакаи баланди идоракуниро талаб мекунад;

• интихоби фан, ки ба сатҳи дониши донишҷӯён мувофиқ ва ҷолиб бошад талаб карда мешавад.

Мавзӯи баҳс бояд равшан бошад. Масалан: Дар фанни адабиёт “Масъалаи назарияи адабиёт», «Муаммоҳои таъмини тозагии забон»-ро дар забони тоҷикӣ интихоб кардан мумкин аст.

Масъалаи интихобшуда ба қисмҳо тақсим шуда, ба донишҷӯён 15—20 саволи кӯтоҳ дода мешавад, донишҷӯёни синф дар гурӯҳҳои 3—4-нафарӣ ҷавоби саволҳоро муҳокима мекунанд ва баҳсу мунозира оғоз меёбад.

Дар муҳокима ҳар як узви гурӯҳ ҳуқуқ дорад оид ба масъалаҳои гузоштащуда андешаи худро баён намояд.

Баранда ва иборат аз 3 нафарӣ гурӯҳи коршиносон ҳамаи ҷавобҳоро таҳлил мекунанд ва вариантҳои мувофиқтарини ҷавобро муайян мекунанд.

Роҳи оптималии халли масъала муайян карда, муҳокима ба охир мерасад.

МЕТОДИ " ЛОИҲА"

Усули "Лоиҳа" ин кори инфиродӣ ё гурӯҳии донишҷӯён барои ҷамъоварии маълумот, гузаронидани тадкиқот ва иҷрои кор дар мавзӯи мушаххас дар муддати муайян мебошад. Дар ин усул донишомӯзон дар равандҳои банақшагирӣ, қабули қарор, татбиқ, тафтиш ва хулосабарорӣ ва арзёбии натиҷаҳо иштирок мекунанд. Таҳияи лоиҳа метавонад инфиродӣ ё гурӯҳӣ бошад, аммо ҳар як лоиҳа натиҷаи ҳамоҳангшудаи фаъолияти муштараки гурӯҳи омӯзишӣ мебошад. Дар ин раванд вазифаи таълимгиранда аз он иборат аст, ки дар муддати муайян маҳсулоти навро таҳия кунад ё роҳи ҳалли вазифаи дигарро ёбад. Аз нуктаи назари донишҷӯён вазифа бояд мураккаб бошад ва он бояд вазифае бошад, ки аз донишҷӯён донишҳои мавҷудаи худро дар ҳолатҳои дигар истифода баранд.

Усули «лоиҳа» маҷмўи маълумот дар бораи шахсони алоҳида ё гурўҳи олимон, таҳқиқ ва татбиқи мавзўъ ва як давраи муайян мебошад. Вай дар банақшагирӣ, қабули қарорҳо, татбиқ, тафтиш ва хулосаҳо ва натиҷаҳои арзишманд иштирок мекунад.

Таҳияи лоиҳа аз ҷониби як шахс ё гурӯҳ амалӣ карда мешавад, аммо натиҷаҳои ҳар як лоиҳа аз ҷониби гурӯҳ ҳамоҳанг ва мубодила карда мешаванд. Дар рафти он вазифаи муаллим аз чанд лахза иборат буда, вазифаи дар як муддати муайян кор карда баромадани махсулоти муайян баста мешавад.

Одами оқил вазифаи душвор дорад ва хирадманд метавонад онро дар дигар роҳҳо истифода барад.

Марҳилаҳои усули "Лоиҳа" инҳоянд:

1. Инженер-педагог барои кори лоиҳавӣ супоришҳо тартиб медиҳад. Донишҷӯён дар асоси китобҳои дарсӣ, схемаҳо, варақаҳои тақсимотӣ оид ба супориш мустақилона маълумот ҷамъ мекунанд.

2. Донишҷӯён нақшаи кориро мустақилона тартиб медиҳанд. Дар нақшаи корӣ донишҷӯён бояд марҳилаҳои кор, вақти ба онҳо ҷудошуда ва пайдарпаии технологӣ, мавод, таҷҳизотро ба нақша гиранд.

3. Гурӯҳҳои хурд нақшаҳои кориро пешниҳод мекунанд. Донишҷӯён дар асоси нақшаи корӣ дар бораи иҷрои супориш қарор қабул мекунанд. Донишҷӯён натиҷаҳои қарорҳои якҷоя кабулшударо бо инженер-педагог мухокима мекунанд. Карорхои гуногун мукоиса карда, оптималтарин вариант интихоб карда мешавад. Инженер-педагог бо якҷоягии студентон «Варақаи баҳодиҳӣ»-ро тартиб медиҳад.

4. Донишҷӯён дар асоси нақшаи корӣ супоришро мустақилона иҷро мекунанд. Онҳо метавонанд дар алоҳидагӣ ё дар гурӯҳҳои хурд кор кунанд.

5. Омӯзандагон натиҷаҳои корро худашон тафтиш мекунанд. Гайр аз ин, гуруххои хурд ба тафтиши натичахои кори якдигар чалб карда мешаванд. Натичаи санчиш дар «Варакаи баходихй» кайд карда мешавад. Донишҷӯён ё гурӯҳҳои хурд гузориш медиҳанд. Дар бораи иҷрои кор дар яке аз шаклҳои зерин ҳисобот дода мешавад: ҳисоботи даҳонӣ; гузориш тавассути пешниҳоди мавод; ҳисоботи хаттӣ дар шакли лоиҳа.

1. Муҳандис-педагог ва донишҷӯён дар рафти сӯҳбати ҷамъбастӣ протсесси кор ва натиҷаҳоро якҷоя таҳлил мекунанд. Он нишондиҳандаҳои дар машғулиятҳои амалияи таълимӣ ба даст овардашударо бо нишондиҳандаҳои нормативӣ муқоиса мекунад. Агар нишондодҳои нормативӣ ба даст наомада бошанд, сабабҳои он муайян карда мешаванд.

2. Барои татбиқи усули «лоиҳа» муҳандис-педагог бояд вазифаҳо тартиб дода, кори лоиҳаро ба нақшаи дарс дохил намояд, вазифаро ба имкониятҳои донишҷӯён мутобиқ созад, онҳоро бо кори лоиҳа шинос намояд, раванди лоиҳакаширо назорат кунад ва таъмини ки онҳо супоришро мустақилона иҷро карда тавонанд.

“Се роҳи гуногуни татбиқи усули "Лоиҳа" вуҷуд дорад:

1. кори гурӯҳии якка;

2. кори гурӯҳи хурд;

3. Кори дастаҷамъӣ. Қисми асосии онро ташкил медиҳад.

УСУЛИ " МАКТУБ"

Усули «Мактуб» - ин усулро ҳам барои донишҷӯёни мактабҳои миёнаи умумӣ ва ҳам барои донишҷӯёни донишгоҳҳо ҳатто дар институти такмили ихтисос истифода бурдан мумкин аст. Ин усул барои ба талабагон, муаллимон ва хар касе, ки дар синф фанро меомӯзад, вакте ки дилгиркунанда аст ва ё дар як вақт на хар кас дониши назариявиро азхуд карда метавонад, усули хеле муфид ва самарабахш мебошад.

Муаллим маҳз ҳамин усулро барои назорат кардани шавқу рағбати донишҷӯён ба дарс ва баланд бардоштани дониши назариявии онҳо истифода мебарад ва ба ин тарик, як усули муҳимест, ки донишҷӯён дар дарс мавзӯъҳои муҳим, мушкилӣ ва мувофиқро аз худ кардаанд, ки оё онҳо дар вақти мустақилона омӯхтани онҳо ба дигарон таълим дода метавонанд.

Барои истифодаи ин усул ба донишҷӯён якчанд папкаҳои ҳарфӣ ва маълумоти назариявӣ, ки дар дарси имрӯза дар шакли варақаҳои тақсимотӣ фаро гирифта мешаванд, дода мешавад.

Дар дарсхои назариявӣ истифода бурдани ин усул хеле самарабахш аст. Дар ин маврид дар сурати шавқовар гузаштани дарс, ҳангоми ташкили раванди интерактивї барои донишчўён сатҳи дониш низ тавассути саволу ҷавоб баҳо дода мешавад.

Ин усули «Мактуб» на танҳо дар лексияҳо, балки дар ҳамаи машғулиятҳо, ҳатто дар машғулиятҳои душвортарин ҳам фоиданок

аст. Пеш аз ҳама, мо бо омодагӣ оғоз мекунем. Тавре дар боло зикр гардид, маълумоти назариявӣ вуҷуд дорад, ки бояд ба донишҷӯён расонида шавад ва се-чор сатр маълумот навишта мешавад.

Дар синфҳои поёнӣ ва боло маълумотҳои додашуда ҳаҷми муайян доранд.

Дар синфҳои поёнии мо дар як варақ маълумот аз 2 то 4 сатр навишта мешавад, дар синфҳои боло бошад, аз 10-12 сатр иборат хоҳад буд. Маълумоти назариявӣ бо ҳамин тартиб сурат мегирад. Баъди аз компютер баровардани ин маълумот мо онро ба 3 буклет ё 3 қисм тақсим карда дар папкаҳои ҳарфҳо мегузорем.

Шумораи лифофаҳо аз рӯи миқдори маълумот оид ба мавзӯъ муайян карда мешавад, чандон муҳим нест. Конвертҳо низ рақамгузорӣ карда мешаванд. Дар вақти муқаддима намудани мавзуи дарс ва нақшаи дарс онҳо ба талабагон суст таксим карда мешаванд. Ин лифофаҳо асосан ба донишҷӯёне, ки ҳангоми суханронӣ шармгин ҳастанд, маъюб ҳастанд ё ҳадди ақал ҳаяҷони худро дар аудитория идора карда наметавонанд, ба рушди нутқ нигаронида шудаанд ва ба донишҷӯёне, ки хеле суст, хомӯшона дарс мегузаронанд ва ба касе аҳамият намедиҳанд, тақсим карда мешавад.

Аммо дар ин миён ба донишҷӯёне, ки ба дарс шавқ доранд ва машғуланд, низ тақсим карда мешавад. Пас аз паҳн кардани ин папкаҳои ҳарфҳо, онҳо табиатан онҳоро мекушоянд ва маълумоти дохилиро мехонанд. Дар рафти дарс муаллим маълумоти дар ин папкахо мавчудбударо мефахмонад ва мубодила мекунад. Вақте ки шумо ба мобайни мавзӯъ мерасед, яъне вақте ки бахше аз маълумоти назариявӣ шарҳ дода мешавад, ҳарфи аввал аз донишҷӯе, ки ҷилди китобро гирифтааст, хоҳиш мекунад, ки аз ҷой бархезад,

маълумотатонро хонед ва ба ҳама бигӯед, ки чӣ тавр онро мефаҳмед, чӣ гуна мехоҳед. Ҳамин раванд идома хоҳад ёфт. Ҳар як донишҷӯ пас аз шарҳ додан рӯҳбаланд карда мешавад.

Маърӯза идома дорад ва дар ҳар лаҳзае, ки муаллим расад, аз як донишҷӯ хоҳиш карда мешавад, ки аз ҷой бархезад ва маълумотро шарҳ диҳад. Ба ҳамин тариқ на танҳо муаллим, балки талаба ҳам ба ҳамсолони худ мавзуъро фаҳмонда, мавзуъро пурра дарк мекунад.

Муҳимтар аз ҳама дар ин усул он аст, ки донишҷӯён дар дарс сухан гуфта тавонанд, ки «ман ҳам метавонам мавзӯи навро гузаронам» гуфта, боварии онҳоро ба худаш зиёд мекунад. Шавқу ҳавас ба дарси забони модарӣ ва адабиёт зиёд шуда, таъсири такрори маълумот пурзӯр мегардад.

Албатта, шумо бояд онҳоро бо суханҳои таърифӣ ва ё "офарин" рӯҳбаланд кунед. Тавассути усуле, ки ба рушди малакаҳо нигаронида шудааст, донишҷӯро ҷалб кардан мумкин аст. Тавассути ин усул мо на танҳо маълумоти назариявиро ба забони донишҷӯӣ мерасонем, балки эътимод ба худ ва малакаи гуфторро низ ташаккул медиҳем.

«МАКТУБИ ОЗОД». Дар давоми панҷ дақиқа донишҷӯ тамоми фикру ақидаҳои худро дар бораи масъалаи омӯхташаванда менависад. Пас аз панҷ дақиқа андешаҳои дар шакли мактуби озод навишташуда аз ҷониби донишҷӯ хонда мешавад. Баъдтар дар рафти маърӯза донишҷӯ таҷрибаи пештара ва донишҳои нав гирифтаашро муқоиса ва таҳлил мекунад.

УСУЛИ " ПАЛИНДРОМ"

Палиндром аз калимаи "Палиндромос" гирифта шудааст ва ба забони мо тарҷума шудааст. Ин бозӣ дар Юнони қадим пайдо шудааст.

Палиндром - калимае, ки аз чап ба рост ва рост ба чап як хел мехонанд, бозии ҷустуҷӯи калима аст. Ин маънои онро дорад, ки "пайравандаи баръакс". Ин бозӣ барои ҳама синну сол мувофиқ аст.

Одамон низ бо завқ бозӣ мекунанд. Дар натиҷаи мушоҳидаҳои дуру дароз шакли шавқовари ин бозӣ дар ду гурӯҳ гузарондани он мебошад. Ҳангоми бозӣ бо донишҷӯёни онҳо бештар калимаҳои якҳиҷоиро истифода мебаранд.

Дар забони мо калимаҳои дорои як ё ду ҳиҷо зиёданд. Калимаҳои сеҳиҷоӣ низ

ҳаст. Бозӣ дар шакли рақобат байни ду гурӯҳ ба таври зайл сурат мегирад: ба амал баровварда мешавад. Ҳар як гурӯҳи иштирокчиён дар тахта ва аз онҳо талаб карда мешавад, ки калимаеро нависанд, ки ҳамон тавр талаффуз мешавад ва шумораи ҳарфҳои калимаро нишон диҳад. Бозӣ аз гурӯҳҳо талаб мекунад, ки бо навбат панҷ, даҳ ва понздаҳ калима нависед. Вобаста ба омодагии донишҷӯён шумо метавонед миқдори дилхоҳи калимаҳоро таъин кунед.

1-гурӯҳ	2- гурӯҳ
нон	тут
қоқ	боб
амма	ака
Азиза	арра
лол	катак

мум	дуд
оро	
24 ҳарф	21 ҳарф

Чунин ба назар мерасад, ки ҳарду даста дар рафти бозӣ дар борai ҳамдигар сӯҳбат мекарданд.

Шумораи ҳарфҳо дар калимаҳои навиштаи донишҷӯёни гурӯҳи якум 24, гурӯҳи дуюм бошад 21-то навиштаанд. Дар ҳафт калимаи навиштаи донишҷӯён 23 ҳарф истифода шудааст. Ҳамин тавр, гурӯҳи дуюм донишҷӯён ғалаба карданд.

Ёрӣ барои донишҷӯён: Нон, ака, боб, лол, шош, тут, амма, дуд, оббо, қазоқ, ақиқа.

УСУЛИ " ХОТИРА"

Барои ташкили бозӣ аввал намоиши асбоб бо даст тайёр карда мешавад. Он дар тахтаи синф овехта шудааст.

Муаллим диққати донишҷӯёнро ба намоишнома ҷалб мекунад. Акнун бозии «Хотира» гузаронида шуда, шарти бозӣ фаҳмонда мешавад.

Муаллим калимаҳои аз намоишро ду маротиба хонда медиҳад. Донишҷӯён кӯшиш мекунанд, ки онро дар хотир нигоҳ доранд. Сипас намоиш пӯшида мешавад ва аз донишҷӯён хоҳиш карда мешавад, ки

бо навбат калимаҳоро бигӯянд. Донишҷӯе, ки бештар калимаҳоро дар хотир дорад, ғолиб дониста мешавад ва мукофотонида мешавад.

I. дониш, китоб, миз, занг, ҳамроҳ, барф, барра.

II. Дафтар, пахта, зимистон, баҳор, тирамоҳ, китоб, соат, донишҷӯ, муаллим.

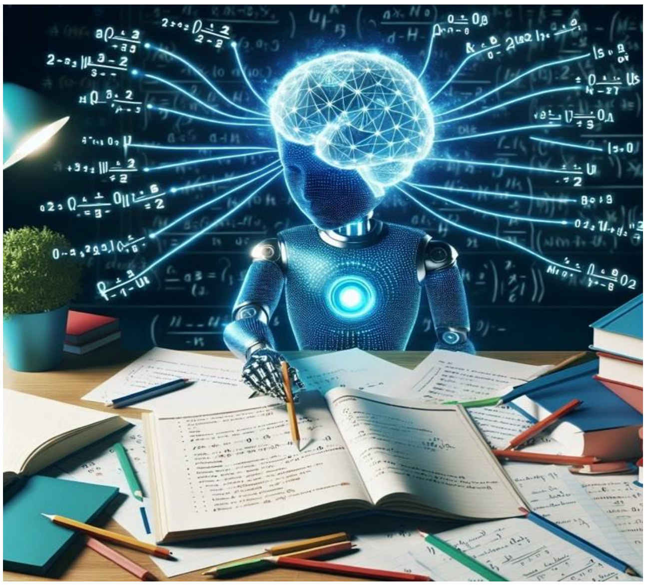

Тавассути ин гуна бозӣ хотираи донишҷӯён тез мегардад, шавқу ҳаваси онҳо ба дарс меафзояд. Фаъолияти бачагон таъмин карда мешавад. Дар синф фазои гарм ба вуҷуд меояд. Ин бозиро ҳамчун воситаи аёнӣ дар дарси навиштан низ истифода бурдан мумкин аст. Бозии навбатӣ дар байни ду донишҷӯ низ хуб кор мекунад.

12 усули мустаҳкам кардани хотираро дида мебароед:
1. Камтар шакар истеъмол кунед.

Истеъмоли аз ҳад зиёди шакар боиси кам шудани ҳаҷми майна ва дар навбати худ, кам шудани функсияҳои маърифатӣ (фикр, сухан ва махсусан хотира) мегардад. Кам кардани миқдори шакар дар парҳез ин мушкилотро бартараф мекунад.
2. Равғани моҳӣ ба парҳези худ илова кунед. Онҳо хатари бемориҳои рагҳоро коҳиш медиҳанд, хастагӣ, воҳима ва таназзули рӯҳиро пешгирӣ мекунанд. Хӯрдани моҳӣ ва равғани моҳӣ метавонад барои барқарор кардани хотира дар пиронсолон мусоидат кунад.

3. Барои фикркунӣ вакт ҷудо кунед. Вақте ки мо синну соли зиёд дорем, хотира ва омӯзиш душвортар мешавад, зеро моддаи хокистарии майна кам мешавад. Медитация хотираи кӯтоҳмуддатро дар одамони ҳама синну сол беҳтар мекунад.

4. Вазни худро назорат кунед. Фарбеҳӣ ба фаъолияти майна ва махсусан ба хотира таъсири манфӣ мерасонад, вазни зиёдатии бадан хатари гирифтор шудан ба бемории Алтсгеймерро афзоиш медиҳад.

5. Дар вақташ хоби кофӣ гиред. Ҳангоми хоб хотираи кӯтоҳмуддат ба хотираи дарозмуддат иваз мешавад. Тадқиқотҳо нишон медиҳад, ки дар байни 40 нафар бачагони 10—14-сола: бачаҳое, ки шаб хоби хуб гирифта ба имтиҳон меоянд, назар ба донишомӯзоне, ки дар худи ҳамон рӯз тайёр карда, ба имтиҳон дароварда мешавад, натиҷаи хуб медиҳанд. Аз ин ҷо бармеояд, ки хоб 20% беҳтар шудани хотираро нишон медиҳад.

6. Камтар машруботи спиртӣ нӯшед. Машрубот ба сохтори майна, ки гиппокамп ном дорад, таъсири манфӣ мерасонад. Гиппокамп муҳимтарин қисми хотира ҳисобида мешавад.

7. Фикрронии майнаро тезонед. Ҳалли масъалаҳо ва вазифаҳои гуногун майнаро тезу тунд мекунад. Барои ин тавсия дода мешавад, ки барномаҳои мобилӣ барои ҳалли кроссвордҳо ва машқҳои майна истифода шаванд. Машқ кардани майна тавассути барномаҳои онлайн ҳамагӣ 15 дақиқа дар як рӯз, панҷ рӯз дар як ҳафта - хотираи кӯтоҳ ва кориро беҳтар мекунад

8. Тадқиқотҳо нишон доданд, ки парҳези дорои карбогидратҳои тозашуда метавонад ба деменсия ва когнитивӣ оварда расонад. Хӯрдани бисёр биринҷи сафед, угро ва фастфуд хотираро коҳиш медиҳад.

9. Сатҳи витамини D-и худро мунтазам тафтиш кунед. Ҳарчанд норасоии витамини D асосан дар одамоне, ки дар иқлими сард зиндагӣ мекунанд, мушоҳида мешавад, аммо собит шудааст, ки норасоии он боиси зуд коҳиш ёфтани хотира мегардад.

10. Бо варзиш машғул шавед. Фаъолияти ҷисмонӣ хотираро дар одамони ҳама синну сол беҳтар мекунад. 15 дақиқа машқ секретсияи сафедаҳои нейропротекториро зиёд мекунад, ки ба афзоиши нейронҳо мусоидат мекунад ва хотираро беҳтар мекунад.

11. Меваҳо, сабзавот ва чой - иммунитетро мустаҳкам мекунанд ва бартарафсозии радикалҳои озодро метезонанд. Буттамева махсусан аз антиоксидантҳо бой аст, онҳо дорои флавоноидҳо ва антоцианинҳо мебошанд.

12. Шоколад бештар истеъмол кунед. Дар шоколади сиёҳ флавоноидҳо зиёданд, онҳо гардиши хунро беҳтар мекунанд ва афзоиши нейронҳоро ҳавасманд мекунанд. Барои беҳтар кардани хотира тавсия дода мешавад, ки шоколадҳои дорои зиёда аз 70% какао истеъмол карда шаванд. Шоколади сафед дорои флавоноидҳо нест.

УСУЛИ "КАЛИМАҲОИ ҲАМРЕША СОЗ "

Ин усул дар дарсҳои забони модарӣ гузаронида мешавад. Дар бораи сохти калимаҳо хатто дар синфҳои ибтидоӣ ба дараҷаи муайян дониш мегиранд. Дар ин усул оиди мавзӯъ машқҳои гуногунро кор мекунанд. Вай инчунин мустақилона машқ мекунад.

Дар асоси ин усули интерфаъол донишҷӯён аз мавзуъ бозии зерин гузаронида мешавад.

Ба тахтаи синф 2—3 нафар донишҷӯён баровардашуда, ба ҳар яки онҳо як калима дода мешавад. Донишҷӯён бо илова кардани пешванд ва пасванд ба реша калимаҳои нав эҷод мекунанд. Дар натиҷа кадом нафар донишҷӯе, ки калимаҳои нав бисёртар менависад ғолиб ба ҳисоб меравад ва рағбатонида мешавад.

1-донишҷӯ **“кор”**	**2-донишҷӯ** **“ақл”**	**3-донишҷӯ** **“даст”**
бекор	**ақлнок**	**даст**
саркор	**беақл**	**даста**
коргар	**ақлӣ**	**дастнок**
кордон	**боақл**	**бедаст**
ҳамкор		
корӣ		

УСУЛИ " ҶУСТУҶӮИ ПОРЧАИ ДУЮМДАРАҶАИ ҶУМЛА"

Ҷумла инъикоскунандаи фикр аст, ки ба туфайли он хонанда ё шунаванда аз ҳама гуна воқеа ва ҳодисае, ки ба амал омадааст ва ё ба амал меояд, огоҳ мешавад. Вобаста ба ташаккулу такомулоти таърихии сохти грамматики забон, ифодаи фикр ва объекти зикршаванда ҷумлаҳо низ аз ҷиҳати сохту таркиб ва савту оҳанг гуногун мешаванд. Ҷумлаи содда фикреро инъикос менамояд, ки шакли нисбатан мухтасари аввал, охир ё оянддаи амалу ҳодисаи баёншаванда мебошад.

Ин метод аз чунин қисматҳо иборат аст. Аз донишҷӯён талаб карда мешавад, ки қисми гумшудаи ҷумларо ёбанд ва дар ҷои мувофиқ гузоранд.

1.Ба бародарам имсол дохил шуд донишгоҳ

2. Соҷида сар ҷунбонда сухан гуфт зуд.

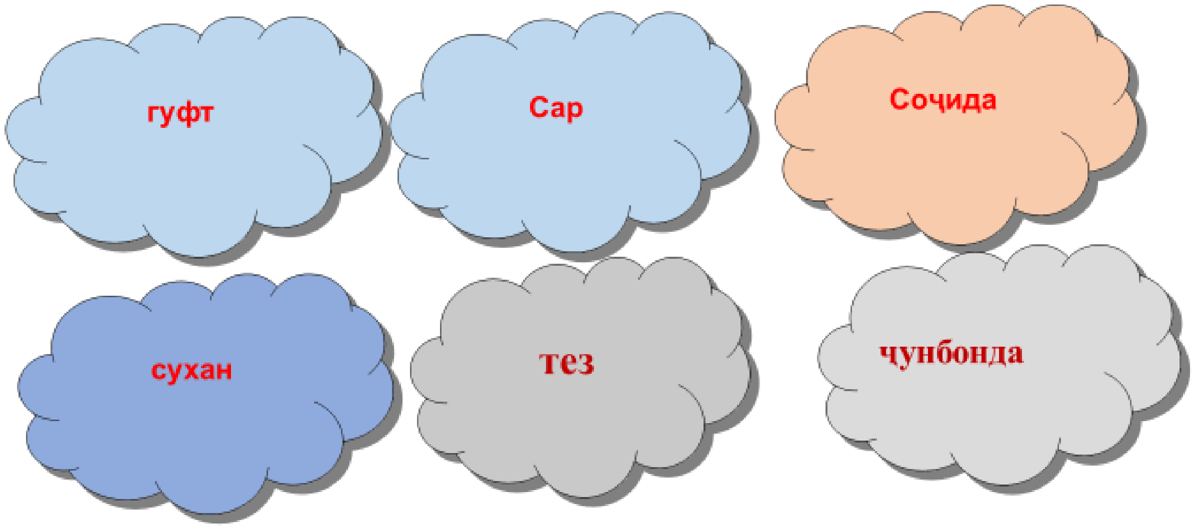

3. Муаттар гулҳоро кард парвариш.

4.Дилшода бобои дар боғи дарахтони мева мо шинонд.

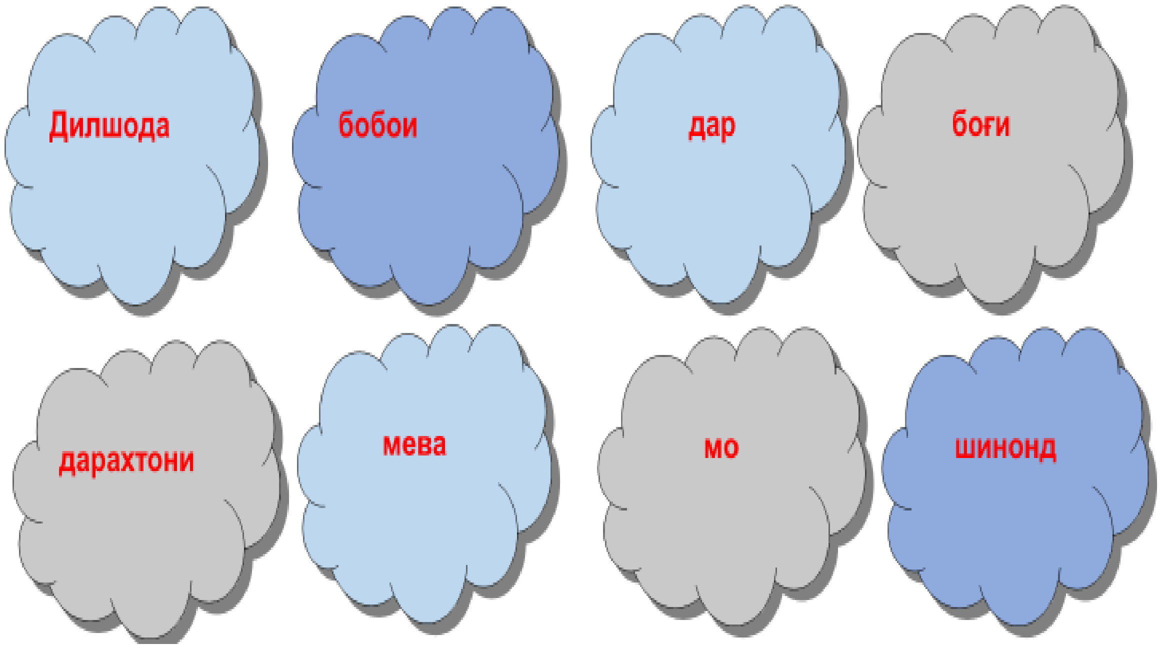

УСУЛИ " ЧАЙНВОРД"

Чайнворд як навъи кроссворд аст. Chainword аз забони инглисӣ гирифта шуда, chain-занҷир, vord-калима яъне маънои “занҷири калимаҳо”-ро дорад. Вақте ки ҷавоби супориши додашуда пайдо мешавад, он дар катакчаҳо навишта мешавад. Калимаи

дуюм бо ҳарфи охирини калимаи якум, калимаи сеюм бо ҳарфи охирини калимаи дуюм, калимаи чорум бо ҳарфи охирини калимаи сеюм оғоз мешавад, занҷир сохта мешавад ва ҳама ин тарз давом медиҳад. Супоришро дар шакли ҷумлаҳо, калимаҳо ва чистонҳо додан мумкин аст.

УСУЛИ " КРОССВОРД"

Кӯдакон танҳо дарки воқеии чизҳои ихтироъкардаашонро доранд ва ҳар дафъае, ки мо кӯшиш мекунем ба онҳо чизеро зуд таълим диҳем, мо онҳоро аз ихтироъ кардани чизҳо бозмедорем.

Бозии кроссворд дар ибтидои асри 20 пайдо шуда, аз сабаби истифодабарии хуби худ зуд дар саросари ҷаҳон паҳн шуд. Кроссворд як бозии муаммо аст. Он аз хатҳои ҳамбаста иборат аст. Кроссвордҳо ба мустаҳкам шудани хотираи одам ва баланд шудани савияи дониши

онҳо кӯмак мекунад ва тафаккурро тезу тунд мегардонад. Таърихи ин бозӣ чандон дароз нест.

Бори аввал онро Артур Винни, рӯзноманигоре, ки аз Ливерпул ба Америко кӯчидааст, офаридааст. Таълим аз муаллим дараҷаи муайяни тайёрии методиро талаб мекунад. Аз ин рӯ, ба талабагон ин гуна машқҳоро ёд додан лозим аст. Аз ҳалли масъалаҳои оддӣ шурӯъ кардан лозим аст.

Калимаи «кроссворд» аз калимаи инглисии «cross» ва «word» гирифта шуда, маънои муамморо дорад. Барои сохтани кроссворд бояд дар ячейкаҳои "буришаванда" калимаҳо навишта шаванд ва дар ячейкаҳои умумӣ ҳамон ҳарфҳо мавҷуд бошанд.

Кроссвордҳо аз ҷиҳати шакл ва андоза хеле фарқ мекунанд.Дар он дар ячейкаҳое, ки аз хатҳои бо ҳамдигар иборатанд, аломатҳои шарт гузошта шуда, шарҳ дода мешавад. Кроссвордҳо барои мустаҳкам кардани хотираи шахс, баланд бардоштани савияи дониш ва бурро шудани ақл мусоидат мекунанд.

Яке аз роҳҳои ҷолиби рушди зеҳни кӯдакон ин бозӣ кардани кроссворд мебошад. Маҳз ҳамин усул ба ташаккули тафаккури кўдак, баланд шудани зеҳни ў, ташаккули таваҷҷўҳ, афзудани қобилияти тафаккур ва тезу тунд гардидани тафаккури ў мусоидат мекунад.

Усулҳои кроссворд зиёданд, танҳо дар рафти дарс дуруст истифода бурда тавонистани онҳо ба маҳорати педагогӣ вобаста аст.

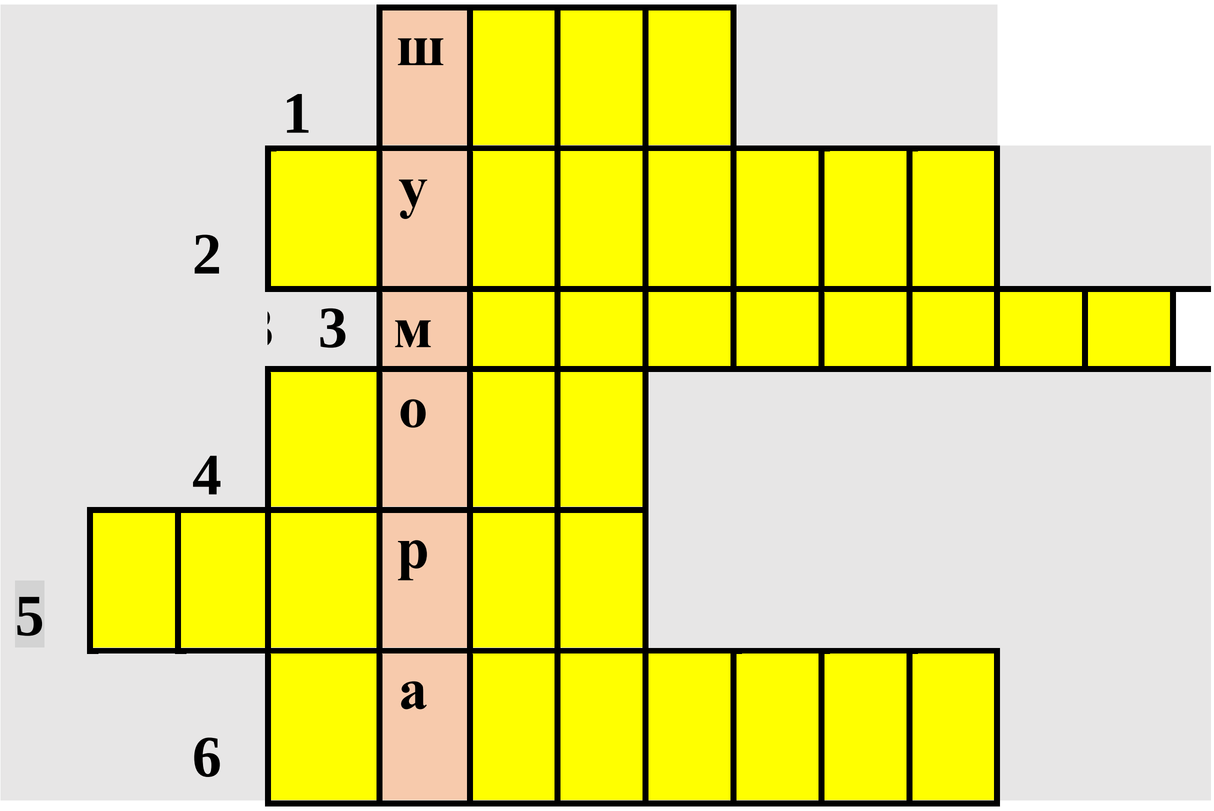

1. Дар алфавити забони тоҷикӣ чанто садонокҳо ҳастанд?
2. Ҳиссаи номии нутқ буда, миқдор ва тартиби предметҳоро ифода мекунад?
3. Чордаҳ, дусад чӣ хел шумораҳо ба ҳисоб мервад?
4. Шумора аз ҷиҳати сохт чанд хел мешвад?
5. Шумораҳое, ки миқдорӣ предметҳоро бо ададҳои касрӣ мефаҳмонад, чӣ хел шумораҳо номида мешавад?
6. Чор-панҷ кас, сӣ-чил дарахт чӣ хел шумораҳо ба ҳисоб мераванд?

Ба саволҳо ҷавоби муносиб гардонида дар катакҳо ҷойгир намоед.

Донишҷӯе, ки ба саволҳо зудтар ҷавоб менависад, ғолиб ба ҳисоб меравад ва рағбатонида мешавад.

Усули **кроссворд** як методи таълимии шавқовар ва самаранок мебошад, ки дар раванди омӯзиш барои **мӯҳкам намудани дониш, такрори мафҳумҳо** ва **фаъолсозии тафаккур** истифода мешавад.

Кроссворд — як навъи бозиҳои калимавӣ аст, ки дар он донишомӯз бояд вожаҳои пинҳоншударо бо истифода аз ишораҳо ва саволҳо дар куттичаҳои амудӣ ва уфуқӣ ҷой диҳад. Ин усул дар раванди таълим ба шогирдон кӯмак мекунад, ки:

- Фаҳмиши **мафҳумҳо** ва **терминология**-ро мустаҳкам кунанд;
- Дарсро бо шавқу ҳавас ва бе зиқ шудан ёд гиранд;
- Тафаккури мантиқӣ ва хотираи фаъолро рушд диҳанд;
- Бо ҳамкорӣ ва гурӯҳӣ омӯзанд (агар дар шакли гурӯҳӣ гузаронда шавад).

УСУЛИ " РУСТШАВАКОН"

Дар ин усул ҳарфҳо ба бозии рустшавакон чунон машғул шуданд, ки ҷойҳояшонро фаромӯш карданд. Аз расмҳо истифода бурда ба онҳо ёри диҳед, то ки ҷойҳояшонро ёбанд.

крмаа

ҷӯодинш

тиокб

мрода

Млуиалм

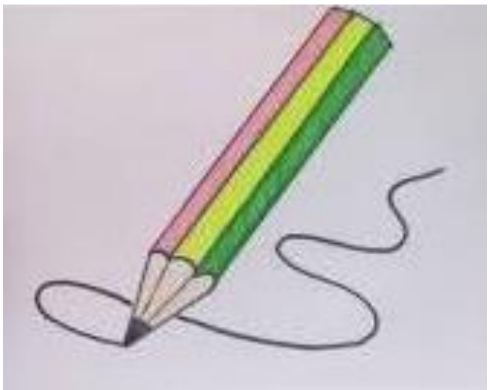

ламқа

УСУЛИ " АЗ РӮИ РАСМҲО ТАРТИБ ДОДАНИ ИНШО ДАР ДАРСИ ЗАБОНИ МОДАРӢ "

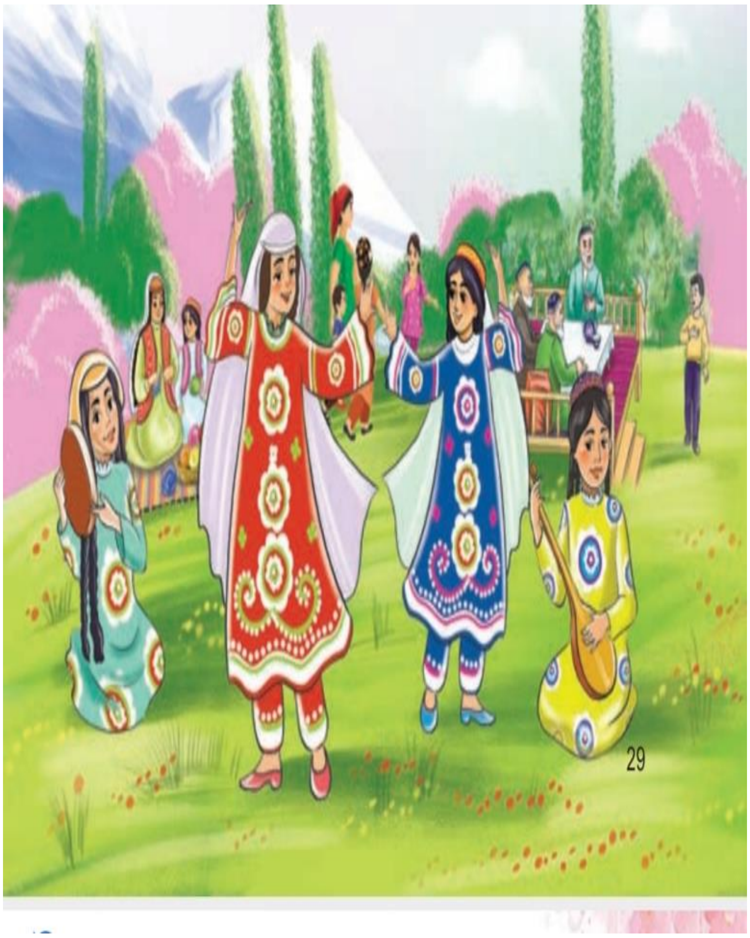

Ин метод дар дарсҳои забони модарӣ гузаронида мешавад. Аввал аз тарафи муаллим маълумотҳо дар шакли сурат дода мешавад. Сипас дар тахтаи синф як то расм ё расмҳо гузошта мешавад. Аз донишҷӯёни синф хоҳиш карда мешавад, аз рӯи расм иншои хубе нависанд. Иншо дар асоси меъёрҳои иншонависӣ бояд тартиб дода шавад ва навишта шавад. Иншои донишҷӯ бояд ба қоидаҳои имлои забони тоҷикӣ риоя карда навишта шуда бошад. Ҳаҷми иншо ихтиёрӣ шуда метавонад. Ҳаҷми иншо албатта аз рӯи синну сол ва савияи донишомӯзон тартиб дода мешавад. Иншои кадом донишомӯз аз ҳама зебо ва пурмазмун аст, баҳогузорӣ карда шуда, рағбатонида мешавад. Истифодаи ин усули аз рӯи расмҳо тартиб додани иншо қобилияти фикркунӣ ва маҳорати суханофарии донишҷӯро зиёд мекунад.

Афсона— яке аз навъҳои (жанрҳои) эҷодиёти шифоҳи (фолклор)-и мардуми тоҷик ва халқҳои гуногуни дунё. Афсонаро мардуми тоҷикони Осиёи Марказӣ, тоҷикон ва форсизабонони кишварҳои дунё авсона, авсуна, кампирафсона, байдак, матал, мақал, суринчик, сӯг, шуг, ушуг, шавқот, шабгуфт ва ғайра талаффуз мекунанд.

УСУЛИ " РЕБУС"

Ребусҳо усули навин нестанд. Таърихи ребусҳоро метавон ба гузаштаи дур рабт дод, зеро навиштаҷоти сангӣ ва иероглифҳоро низ метавон ба рӯйхати муаммоҳои тасвирӣ дохил кард. Оғози ребуси адабӣ бо воқеаҳои Пикардия (Фаронса) дар асри 11 алоқаманд аст.

Дар ин ҷо, ҳар сол, софистҳо як "de rebus dual geruntum" (тафсири ҷолиб дар бораи воқеаҳои ҷорӣ) эҷод мекарданд. Бо мурури замон танҳо номи «ребус» (маънои «бо ёрии ашё») боқӣ мондааст. Соли 1582 Евгений Табуро (1548-1590) аввалин коллексияи ребусҳоро омода

кард. Ребус як навъ муамморо ифода мекунад. Хонанда онро ба воситаи тафаккури абстрактӣ мехонад.

Ҳоло ҳатто дар китобҳои дарсии синфҳои ибтидоӣ як қатор муаммоҳо мавҷуданд. Онҳо ба тарзи оддӣ, бо назардошти синну сол ва қобилияти тафаккури донишомӯзон тартиб дода шудаанд. Дар назари аввал, фаҳмидани онҳо душвор нест. Вале дуруст ба амал баровардани он ба кори муаллим вобаста аст. Дар ин бозӣ дар ребуси додашуда зарбулмасал пинҳон шудааст. Агар ребус дуруст ёфт шавад, зарбулмасал пайдо мешавад.

Аз рӯи расм бо гузоштани сарҳарф зарбулмасали **“Забон тарҷумони дил аст”** -ро пайдо кунед.

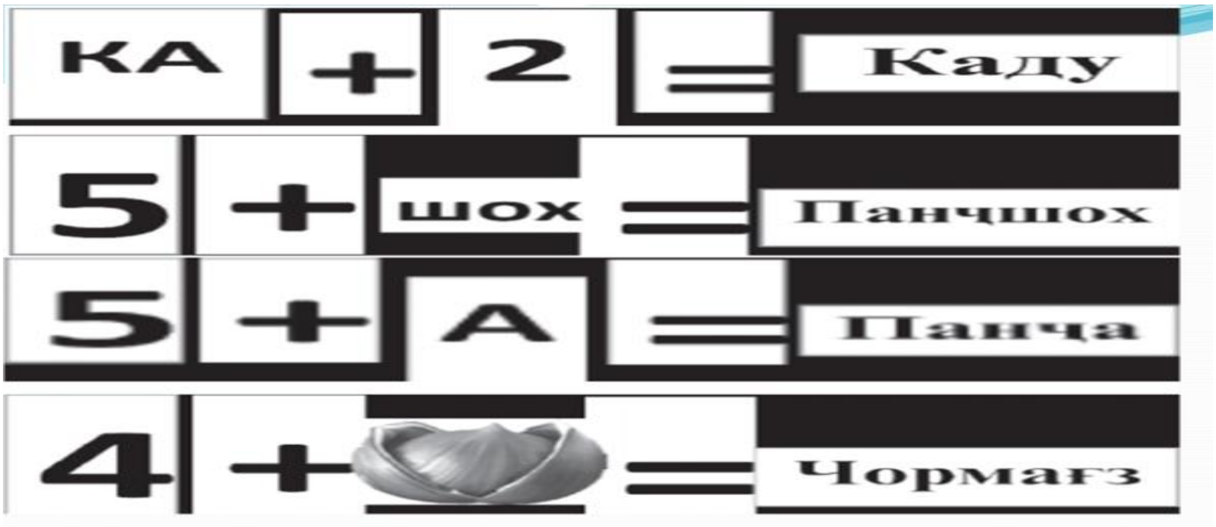

Бо гузоштани сарҳарфи суратҳо сухани пурҳикматро пайдо кунед:

Калимаҳоро ёбед?

+ = ?

+ 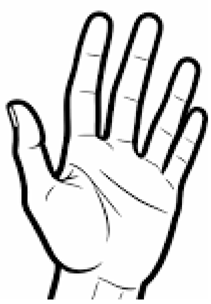 = ?

УСУЛИ " ПАНҶУМАШ ЗИЁДАТӢ"

Дар ин метод донишомӯз аз маълумотҳои додашуда кадомаш аз ҷиҳати маъно зиёдатӣ аст, бояд аниқ намояд. Дар мисоли додашуда ҳиссаҳои нутқ дода шудааст. Аз мисолҳои додашуда кадомаш зиёдатӣ аст, аниқ менамоед. Дар ин метод 4-тоаш ҳиссаҳои мустақили нутқ ва 1-тоаш ҳиссаи номустақили нутқ аст. Аз ин ҷо бармеояд, ки исм, сифат, шумора, ҷонишин ҳиссаи мустақили нутқ ба якдигар алоқаманд аст, пайвандак ҳиссаи ёвари нутқ аст, зиёдатӣ ба ҳисоб меравад.

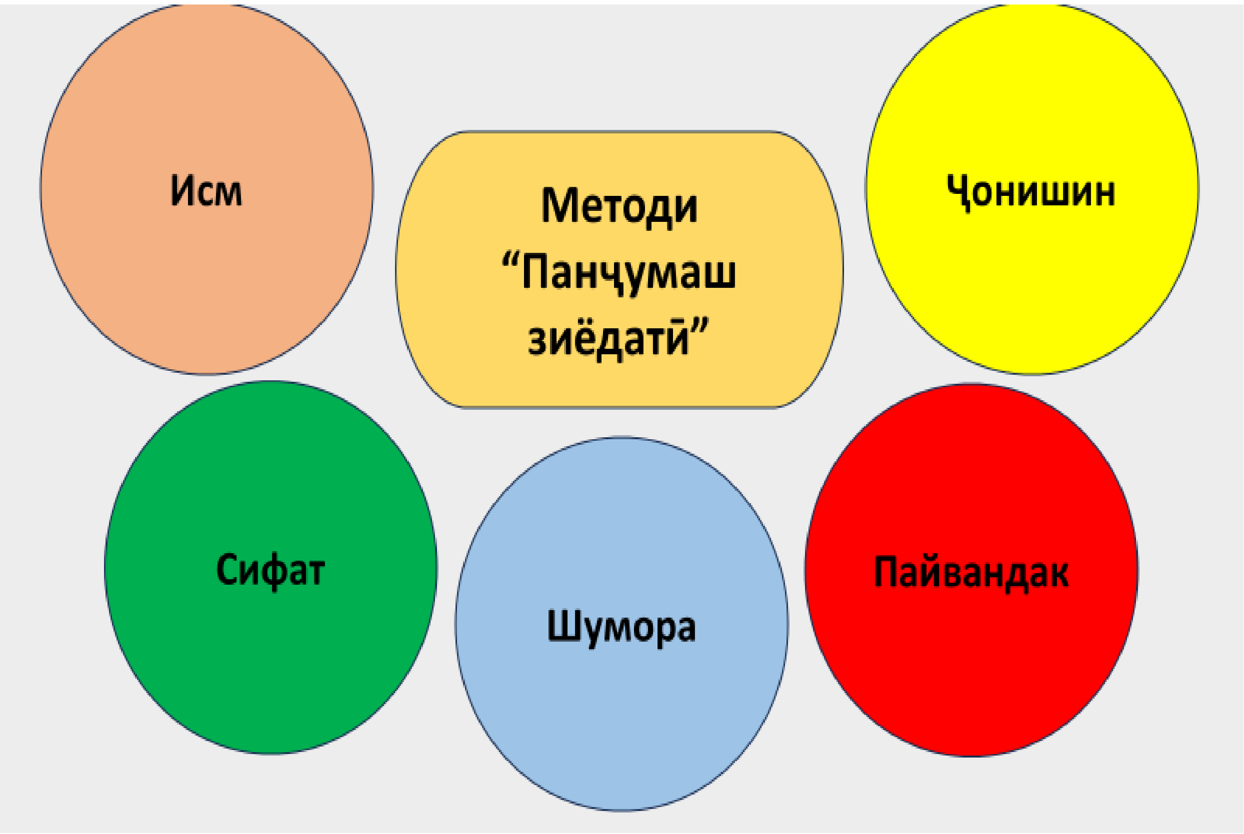

Расми 1

Расми 2

УСУЛИ " ҲИҶОҲОИ ПАРОКАНДА"

Муаллим ва донишҷӯён ҳиҷоҳои парокандаро нишон медиҳад (аз рӯи воситаҳои аёнӣ) ё худ, онҳоро дар тахтаи синф менависад. Шогирдон саъю кӯшиш менамоянд, ки аз рӯи ҳиҷоҳои пароканда калимаҳо тартиб диҳанд. Намунаҳо:

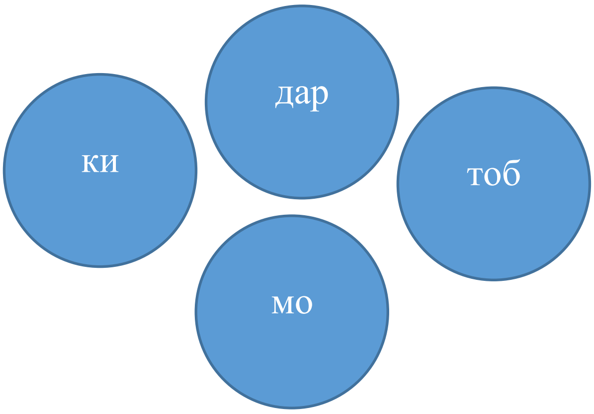

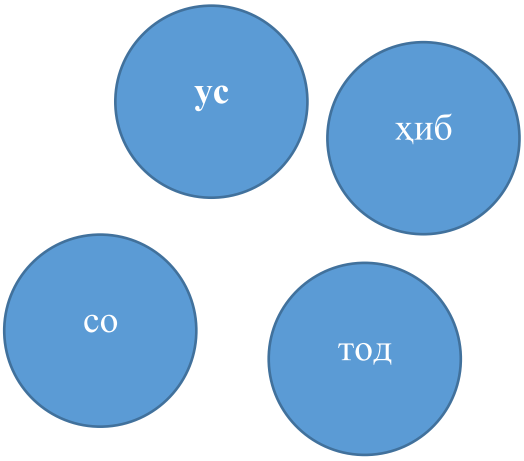

Расми 1

Расми 2

Ба ҳиҷо ҷудо кунед.

а) дар се қисми тахтаи синф калимаҳо навишта, аз шогирдон хохиш менамоем, ки онҳоро бо ҳиҷоҳо ҷудо намоянд.

сулҳ	**дӯст**	**шаҳр**
муваффакият	**сандуқча**	**муаллима**
арра	**қувва**	**рассом**
маъқул	**масъала**	**маърӯза**
Зулфия	**лубиё**	**Душанбе**
бародар	**давлат**	**духтар**
меҳмонхона	**дониш**	**шона**
синф	**китоб**	**девор**
устод	**панҷара**	**донишгоҳ**
ситора	**моҳӣ**	**дарбача**
офтоб	**қалам**	**шабнам**
оина	**айнак**	**гулдон**

б) ба тахтаи синф ададҳоро ба таври амудӣ менависем. Шогирдон мувофиқи он калимаҳое менависанд, ки ҳамон қадар ҳиҷо дошта бошанд:

1. 4 ҳиҷо
2. 5 ҳиҷо
3. 6 ҳиҷо

в) Муаллим махсус ташдиди калимаҳоро дар тахтаи синф наменависад ва аз шогирдон хохиш менамояд, ки ғалати ӯро шарҳ дода, ислоҳ намоянд. Чунончӣ: муаллим, тааҷҷуб муҳаррир, иззат, тонна, миллат....

УСУЛИ " ҚУТТИИ САВОЛ"

Аз донишҷӯёни курси якум хоҳиш кунед, ки саволҳои марбут ба масъалаи омӯхташударо дар варақаҳои хурд омода созанд ва нависед. Дар ин маврид донишҷӯён аз рӯи мавзӯи дарс саволҳои медонанд ё намедонанд, дар рӯи коғаз менависанд.

Қадами дуюм ин навиштани саволҳо ва варақаҳои омодашударо печонида, ба қуттии хурд гузошта, омехта кардан аст. Дар марҳилаи сеюм саволҳои дар қуттича гузошташуда боз ба донишҷӯён пешниҳод карда мешаванд. Якчанд донишҷӯён ба таври тасодуфӣ як саволро аз қуттича интихоб мекунанд.

Марҳилаи чорум ин аст, ки донишҷӯ саволро гирифта, онро бо овози баланд мехонад ва аз рӯи дониш ва сатҳи омодагии худ кӯшиш мекунад, ки ҷавоб диҳад. Агар донишҷӯе, ки савол додааст, дар ҷавоб душворӣ кашад, дигар донишҷӯён барои иштирок дар муҳокима даъват карда мешаванд. Муаллим ба ҷавоби ҳар як талаба бодиккат гуш карда, баъзе камбудихоро аз нуктаи назари илмӣ ва амалӣ пурра мекунад.

Шумо дар бораи масъалае, ки омӯхта мешавад, чӣ медонед?

Шумо чиро донистан мехостед?

Шумо чиро омӯхтед?

Сутунҳои якум ва дуюм дар марҳилаи омӯзиш пур карда мешаванд. Дар бораи он фикр кунед, ки донишҷӯён дар бораи ин мавзӯъ чӣ медонанд ва чӣ гуна маълумоти бештарро омӯхта метавонанд.

Сутуни сеюми ҷадвал дар охири машғулият пур карда мешавад.

Шумо дар бораи ин масъала чӣ фикр доред?

Шумо чиро донистан мехостед?

Шумо чӣ кор кардед?

УСУЛИ "ШАРТНОМА"

Шартномаҳо қоидаҳои мувофиқашударо дар бар мегиранд, ки чӣ тавр гурӯҳи шумо дар давоми дарс кор мекунад. Онҳоро бояд худи гурӯҳ муайян кунад.

Аммо, ҳангоми ворид кардани натиҷаҳо, ҳамаи иштирокчиён бояд дар рӯйхат мувофиқат кунанд. Пас аз навиштани ҳама шартномаҳо, ҳамаи иштирокчиён бояд онҳоро имзо кунанд. Дар бозии «Шартнома» муаллим ба иштирокчиёни гурӯҳ имкон медиҳад, ки рафтори худро дар асоси қоидаҳои таҳиякардаашон танзим кунанд.

Ба иштирокчиён гоҳ-гоҳ хотиррасон карда мешавад, ки қоидаҳои муайян мавҷуданд, ки онҳо бо онҳо розӣ ҳастанд.

Намунаи шартнома: чунин қоидаҳо, аз қабили баёни андеша, халал нарасондан ба якдигар, эҳтироми ҳамдигар риоя мешаванд.

УСУЛИ " КӢ БЕШТАР МЕДОНАД"

Ин усул метавонад барои омӯзиши ҳар як мавзӯъ ва аз ҳар як мавзӯъ истифода бурда мешавад. Ҳар як иштирокчӣ бояд қодир бошад, ки дар мавзӯи додашуда 1 савол ё 2 савол (мушкилот) таҳия кунад. Онҳо варақаҳои савол ва пурсишро ба муаллим медиҳанд.

Донишҷӯён ба 2 гурӯҳ тақсим мешаванд. Менеҷер дастҳоро ҳисоб мекунад ва ба ҳар яки онҳо 1 хол медиҳад. Аз ҳар як донишҷӯ талаб карда мешавад, ки ба ҳар як савол ҷавоб диҳад. Агар нодуруст бошад, аз он гурӯҳ (савол) 1 хол хориҷ карда мешавад. Гурӯҳе, ки бештар хол дорад, ғолиб дониста мешавад. Ин усули “Кӣ бештар медонад” барои фиккунӣ ва мустақил фикри худро баён кардан усули хуб ба ҳисоб меравад.

УСУЛИ " САФАРИ ХАЁЛӢ"

Ин усули интерактивии таълимро метавон дар фанҳои таърих, ҷуғрофиё ва забону адабиёт ва дигар истифода бурд. Аз таърих тақозо мешавад, ки таърихи як давлатро дар як давраи муайян, аз ҷуғрофиё тасвир намуда, ба ҳар деҳа, қитъа, ҷазира, кишвар сафари хаёлӣ карда, онро хаттӣ тасвир кунад. Дар забон ва адабиёт бошад, донишҷӯ метавонад ба сайри таърихии адабиёти мумтоз ва таърихи забоншиносии тоҷики асрҳои миёна саёҳати хаёлӣ кунад. Иштироккунанда бояд мустақилона ба таври хаттӣ тавсиф намояд. Ҳар касе, ки тавсифи хаттии ӯ дар сатҳи баландтарини мундариҷа навишта шудааст, ғолиб дониста мешавад.

ХУЛОСА

Усулҳои интерфаъол (ё интерфаъол) дар дарсҳои забони модарӣ ба баланд бардоштани фаъолият ва иштироки донишҷӯён дар ҷараёни таълим мусоидат мекунанд. Ин усулҳо ба донишомӯзон имкон медиҳанд, ки забонро на танҳо бо шунидан ва хондан, балки бо гуфтан, фикр кардан, баҳс кардан ва кор бурдан омӯзанд. Дар поён, чанд усули муҳим ва муассири интерфаъолро меоранд:

Дарс бо истифодаи усулҳои интерфаъол донишҷӯёнро ба фикррониии таҳлилӣ, иштирок дар муҳокима ва ифодаи шахсӣ ҷалб мекунад. Мавзӯъ тавассути усулҳои гуногун (гурӯҳбандӣ, баҳс, нақли шифоҳӣ ва навишторӣ) омӯхта мешавад.

Маълум аст, ки дар педагогика дар баробари методикаи омӯзиш методикаи дарсгузарӣ низ вуҷуд дорад.

Азбаски усулҳои дарсгузарӣ дар сохтори худ ҳамчун маҷмӯи пайдарпайии самарабахши таълим ё усулҳои таълим пайдо мешаванд, онҳо дар ҳар як омӯзгор алоҳида ташаккул ва эҷод мешаванд.

Аз ин рӯ, азбаски усули дарс гузарии ҳар як омӯзгор ба худ хос аст, ду усули гуногун, масалан, пай дар пай истифода бурдани усулҳои таълим аз ҷониби омӯзгорон бо усули проблемавӣ ва усулу самтҳои истифодаи усулҳои таълим дар байни дарсҳо аз ҳамдигар каме фарқ мекунанд. Бозиҳои грамматикӣ мустақилияти кӯдаконро тарбия мекунанд. Он рӯҳияи солими рақобатро тарбия мекунад.

МУНДАРИҶА

Муқаддима..
Истифодаи усули интерактив ҷараёни таълим..................................
Корҳои индивидуалӣ дар дарсҳои забони модарӣ...............................
Усули "Кластер"...
Усули (ФСМУ) Фикр, сабаб, мисол, усули умумишуда......................
Усули "Ситорача"...
Усули Синквейн..
Усули "Эссе"...
Усули "Ҳуҷуми ақлӣ"..
Усули "Т Схема"...
Усули "5 ангушт"..
Усули "Аквариум"...
Усули "МММ"..
Усули "Устухонҳои моҳӣ"...
Усули "Мизи мудаввар"..
Усули "Диаграммаи Венн"..
Усули "Свот-анализ(таҳлил)"...
Усули "Чархпалак"...
Усули "Мубоҳиса"..
Усули "Лоиҳа"..
Усули "Мактуб"..
Усули "Палиндром"..
Усули "Хотира"..
Усули "Калимаҳои ҳамреша соз"..
Усули "Ҷустуҷӯи порчаи дуюмдараҷаи ҷумла".................................
Усули "Чайнворд"..
Усули "Кроссворд"...
Усули "Рустшавакон"...
Усули "Аз рӯи расм тартиб додани иншо дар дарси забони модарӣ"..
Усули "Ребус"...
Усули "Панҷумаш зиёдатӣ"..
Усули "Ҳиҷоҳои пароканда"...
Усули "Қутии савол"..
Усули "Шартнома"..
Усули "Кӣ бештар медонад?"..
Усули "Сафари хаёлӣ"..
Хулоса..

Termiz davlat universiteti ilmiy-uslubiy kengashi qarori bilan nashrga tavsiya etilgan. (2025 yil 22 aprel, bayonnoma № 9)

Surayo Samiyeva, Farida Ahadova.
Ona tili darslarida interfaol usullardan foydalanish(tojik tilida). Uslubiy qo‘llanma oliy ta’lim muassasalari va umumiy o‘rta ta’lim o‘qituvchilariga yordam berishga qaratilgan. Termiz, 2025. -76 b.

Mas’ul muharrir:

Maxfirat Qurbonaliyeva

Taqrizchilar:

Ramazon Abdulloev

filologiya fanlari doktori,

Termiz davlat universiteti dotsenti

Asroriddin Samiyev

Pedagogika fanlari doktori,

Termiz davlat universiteti dotsenti

Uslubiy qo'llanma ona tili o'qituvchilariga yordam berishga qaratilgan bo'lib, bu talabalar va o'quvchilarni o'qitish sifatini oshirishga olib keladi. Dars jarayonini oqilona tashkil etish, o‘quvchilarning ona tilini o‘rganishga bo‘lgan qiziqishini oshirish, o‘quv jarayonidagi faolligini doimo rag‘batlantirish, interfaol usullardan foydalanishda juda foydali.

Termiz-2025